

ŞÖHRƏT SƏLİMBƏYLİ

ƏLYAZMALARI
VƏ ONUN TƏDQIQININ AKTUAL
PROBLEMLƏRİ

«AVROPA» NƏŞRİYYATI
BAKI-2013

Az-2

S-22

ELMİ REDAKTORU: Əli Məmmədbağiroğlu

*filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru*

Rəyçilər: Elman Quliyev

*filologiya üzrə elmlər
doktoru, professor*

Babək Qurbanov

*fəlsəfə üzrə elmlər doktoru,
professor*

S-22. Şöhrət Səlimbəyli. Əlyazmaları və onun
tədqiqinin aktual problemləri.«Avropa»nəşriyyatı.
Bakı-2013. 120 səh.

ISBN 978-9952-8032-9-7

S 4702060104 **qrifli nəşr**
8032-2013

© «AVROPA» nəşriyyatı. 2013

Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Yanında
Respublika Əlyazmalar Fondu yaradılması haqqında

**AZƏRBAYCAN SSR NAZİRLƏR SOVETİNİN
1950-Cİ 12 OKTYABR TARİXLİ 1410 N-Lİ
QƏRARI**

Ədəbiyyat, tarix, fəlsəfə, təbabət, astronomiya və sair elmlərə dair nadir və ən qiymətli tarixi əlyazmalarını, habelə ən görkəmli elm və mədəniyyət xadimlərinin qədim canlı kitablarını və arxivlərini vahid bir saxlanma yerində toplamaq məqsədi ilə.
Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti qərara alır:

1. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Əlyazması şöbəsi Respublika əlyazmalar fonduna çevrilsin və o, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasına tabe edilsin.

2. Özlərində nadir əlyazmaları, habelə qədim canlı kitablar və nadir bibliografik əsərlər olan bütün məktəblərə, elmi-tədqiqat idarələrinə, kitabxanalara və Azərbaycan SSR-in digər təşkilatlarına təklif edilsin ki, bunları müəyyən olunmuş qaydada Respublika Əlyazmalar Fonduna təhvil versinlər.

3. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Rəyasət heyətinə təklif edilsin ki, əlyazmalar fondunun saxlanması və ondan düzgün istifadə edilməsi üçün lazımı şərait yaradılmasından ötrü tələb olunan bütün tədbirləri görsün.

ƏLYAZMALAR - xalqın dəyanəti, keçmiş şairlərin, elm adamlarının indiki nəsillərlə əlaqə yaradan bir körpüdü. Bu nəsillərə yadigar qoyulmuş mənəvi var-dövlətdir, düşüncə mirvarisidir.

Paşa KƏRİMOV

filologiya üzrə elmlər doktoru
AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar
institutunun direktoru

ƏLYAZMALARI insanın xarakterini, psixoloji vəziyyətini, həmçinin zamanı, yaşadığı mühiti, xalqın tarixi, adət-ənənələri haqqında dəyərli məlumatlar, düzgün istiqamət verə bilir.

ƏLYAZMALAR İnstitutunda ümumi sayı 60 mindən çox olan müxtəlif əlyazma materialları saxlanılır.

Fondlarda 12 mindən çox əlyazma kitabı var. Burada 40 mindən yuxarı əsərin əlyazması qorunur.

ÖTƏN ƏSRLƏRDƏN BU GÜNÜMÜZƏ GƏLİB ÇATAN MƏNƏVİ İRS

Eramızın IX əsrindən başlayaraq Azərbaycan ərazisində ərəb, fars və türk dillərində nəfis əlyazma nümunələri yaranmış, dünyanın elm və mədəniyyət dühalarının kitabları ölkəyə gətirilmişdi.

Azərbaycandilli əlyazmaları ən qədim memarlıq abidələrində, o cümlədən türbələrin qübbəsi, məzar daşları, kümbəzlər, bayraqlar, nargilələr, sikkələr, qalxan, qılınc, xəncər, hətta körpü, coğrafi xəritələr, sultanlara aid qiyafətlərin üzərində belə görmək mümkündür. Əlyazmaları mədəniyyət və dövlətçilik tariximizin çox əhəmiyyətli bir hissəsidir. Əlyazmalarını muzeylərin cansız eksponatları kimi nəzərdən keçirmək də yanlış olardı, o bizi keçmişə, həmçinin gələcəyə bağlayan önəmli bir vasitədir.

Əlyazmalarına diqqət etdikdə onların tarixin canlı səhifələrinə çevrildiyi, uzun illərdən, bəzən əsrlərdən bəri insanlığı düşündürən məsələlərin açılmasına işıq tuta bilməsini hiss edirik. Təbiidir ki, əlyazmaları keçmiş haqqında bizə gərəkli məlumatları o zaman verə bilir ki, onun dilinə bələd, bir mühüm intellektual alət kimi ondan istifadə etmək qaydalarına malik olasan. Bəzən əlyazmaların verdiyi ip ucları vasitəsilə bir çox ədəbi, bədii, ta-

rixi, etnoqrafik problemlərin üzə çıxarılması belə mümkündür.

Xüsusilə də tarixilik baxımından əlyazma mütəxəssisləri arasında paleoqrafçıların üzərinə daha çətin vəzifələr düşür. Paleoqrafçıların bir çox elm və sənət sahələrində geniş erudisiyaya malik olmaları çox vacibdir.

İnsanlar hər zaman öz fikirlərini, düşüncələrini digərləri ilə paylaşmaq ehtiyacı duymuşdur. Anadan gəlmə gözəlliyə olan həvəs kimi o, hər zaman digərləri ilə ünsiyyətə, təmasa da ehtiyac duymuş və tarix boyu belə bir təmasın daha mümkəmməl, daha məqsədəuyğun, daha münasib bir biçimdə həyata keçirilməsinə çalışmışdır. İnsan zəngin daxili aləmi, istək-arzuları, həyəcan və duyğularını digərləri ilə paylaşmaqdan ötrü müxtəlif vasitə və yollar aramış, onları sözdə, səsdə, rəsmdə tapa bilmiş, zəngin, çox yönlü və spesifik bir dil meydana gətirə bilmişdir. Belə bir mühüm ünsiyyət vasitələrindən biri də haqlı olaraq yazı və əlyazmalar sistemi sayılır. Sosial-mədəni həyatımızın və insan fəaliyyətinin elə bir sahəsi yoxdur ki, orada bu son dərəcə mühüm ünsiyyət vasitəsi bu və ya digər şəkildə özünü göstərməsin.

Dünya əlyazmaları tarixinə göz gəzdirdiyimiz zaman bu sahədəki irəliləyişləri, zəngin tədqiqat materiallarından istifadə olunmasını görə bilərik. Burada texniki xüsusiyyətləri (*məsələn, istifadə*

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

olunan materialın, kağızın və ya dərinin ölçüsü, keyfiyyəti), dilin fonetik, leksik, arxeoqrafik, frazeoloji və s. spesifik cəhətləri ilə yanaşı həmçinin zamanın bir çox aparıcı sosial-siyasi, ideoloji məsələlərinə də diqqət yetirmək lazımdır. Məsələn, bir müəllifin uzun bir zaman əl yazısı demək olar, olduğu kimi qalır, bəzən yazarlar, xüsusilə də əski risalələrdə, divan ədəbiyyatında özlərindən əvvəlki yazı üslubu və texnikalarından istifadə etməklə dövrlərindən əvvəlki tarixi dönmə təsəvvürü yarada bilirlər. Bəzən bu və ya digər tarixi mərhələlərdə daha çox istifadə edilə bilən kəlmələri, terminləri, ibarələri, hətta səslər-hərfləri istifadə edə bilirlər.

Əlyazmaları insanın xarakterini, psixoloji vəziyyətini, həmçinin zamanı, yaşadığı mühiti, xalqın tarixi, adət-ənənələri haqqında dəyərli məlumatlar, düzgün istiqamət verə bilər. Təsədüfi deyil ki, bəzən ədəbi-bədii əsərlərin nəşrində ədiblərin, şair və yazıçıların şəxsi əlyazmalarından nümunələr verilir. Məsələn, görkəmli rus şairi A.S. Puşkinin sonradan nəşr edilmiş kitablarında əlyazmaları, həmçinin yaradıcılıq prosesində burada vərəqlərin kənarında çəkdiyi bir çox rəsmləri belə yer almış, yaradıcılığını işıqlandıran kitablarında şairin şəxsi əlyazmalarından əsərlərində nümunələr verilmişdir. Belə bir yaradıcılıq metodunu

Şöhrət Səlimbəyli

klassik ədiblərə həsr edilmiş elmi-nəzəri kitablar da da izləmək mümkündür.

Napoleon Bonapartın imzasını araşdıran mütəxəssislər, paleoqrafçılar onun ömrünün müxtəlif çağlarında atdığı imza ilə darmadağın olmuş ordusu ilə birlikdə Rusiyadan qovulduğu anlarda atdığı imza arasında böyük fərq olduğunu, bu imzanın tələsik yazılışı və natamamlığı üzə çıxarmışlar.

Söylədiklərimiz hətta qısa bir əlyazmasının belə önəmliliyini, insanlar, tarixi dövəmlər haqqında bizə maraqlı məlumatlar verə bilməsini göstərir. Əlyazması eyni zamanda insanın mənəvi fəaliyyətinin ötən əsrlərdən bu günümüzə gəlib çatan bir təmas vasitəsi kimi sonsuz imkanlardan da xəbər verir.

Əski əlyazmalarımızın ərəb, fars, türk, hətta rus və güman etmək olar ki, digər batı dillərində ola biləcəyini də unutmamaq, elmi turizm, sosial-mədəni əlaqələr, diaspora yolu ilə bu baxımdan fond arsenalımızı bir qədər də zənginləşdirməliyik.

Əslində belə bir zənginlik və əyanilik eyni zamanda zəngin mədəniyyətə sahibliyimizi təsdiqləyən ən mötəbər və inandırıcı dəlildir. Əlyazmalarını bütün maraqlanan vətəndaşlara, həmçinin xarici elm və sənət adamlarının üzünə açıqlığı da mühüm amildir. Belə bir təbliğat fəaliyyəti heç şübhəsiz, bir daha zəngin yazı və kitab mədəniyyətinə sahib olmamızı da göstərəcəkdir.

Əlyazmaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Əski əlyazmaları xalq sənətkarlarımızın yüksək bədii yaradıcılığı haqqında dəyərli məlumatlar verir. Əski risalələrin, kitabların, məqalə və yazıların çoxu gözəl rəssamlıq qabiliyyətinə, yazı mədəniyyətinə sahib savadlı və istedadlı şəxslər tərəfindən meydana gətirilirdi. Burada kalliqrafların (*xəttatların*), miniatür ustalarının, kitab tərtibatçılarının yaradıcı, bəzən insanı heyran edən sənətkarlığı özünü aydın bir şəkildə göstərirdi.

Qədim xalı, kilim ustalarının sənəti, ayrı-ayrı qədim musiqi alətlərimizin zahiri görünüşü, məişətimizdə, sosial-mədəni həyatımızda (*müxtəlif mərasimlərdə, toy-düynələrdə, bayramlarda, hətta savaş meydanlarında*) yeri və əhəmiyyəti haqqında dəyərli bilgiler verə bilər. Bu baxımdan da çağdaş və ciddi bir təsnifata ehtiyac duyulmaqdadır. Müasir mərhələdə əslində uğurla aparılan tədqiqatların əhatə dairəsini bir qədər də genişləndirməyə ehtiyac var. Yəni ərəb, fars dillərində yazılmış əsərlərin əski Osmanlıca yazılmış (*əsasən ərəb əlifbası ilə*) bir daha orjinal (olduğu kimi) şəkildə nəşri ilə əlaqədar, eyni zamanda onun müasir Azərbaycan dilinə çevrilməsi işinə də diqqət

***Kalliqrafiya** (yunan - sözü) -gözəl xətt mənasında işlədilir. Təsviri incəsənətin bir növüdür.

Kalliqrafiya təkcə gözəl deyil, həm də emosiyaları ifadə edə bilən yazıdır.

yetirilməlidir. Həmin əlyazmaların imkan çərçivəsində ən önəmlilərinin xarici dillərə tərcüməsini təşkil etmək kimi məsul vəzifəni də unutmamaq lazımdır. Təbii ki, bu prosesdə əlyazmalarında yer alınması nəzərdə tutulmuş bədii miniatür və xəttatlıq sənət nümunələrinə, onların ideya-məzmunu problemlərinə də professional səviyyədə diqqət yetirilməsi müasir mərhələdə ideoloji baxımdan da önəm daşıya biləcəyinə heç bir şübhə yeri qalmır.

**KİRİL ƏLİFBASI İLƏ YAZILMIŞ ƏSƏRLƏRİN
LATİN ƏLİFBASI İLƏ YENİDƏN
NƏŞRİ**

Kiril əlifbası ilə yazılmış və bəlli olduğu kimi əsasən əski Sovetlər birliyi məkanında yayılan mühüm əsərlərin müasir latın əlifbası ilə yenidən nəşrinin aktuallığını qeyd etməklə bərabər, eyni zamanda tarixin qədim və qaranlıq səhifələrinə də işıq salmaq, yəni qədim dövrlərdən bizə miras qalmış, günümüzə qədər gəlib çatmış, bəzən bəlkə də yalnızca bir-iki nüsxəsi qalmış, hər an yox olmaq, itib-batmaq təhlükəsi ilə qarşılaşa biləcək ədiblərimizin, şairlərimizin, elm və sənət adamlarımızın *(onların bir çoxu haqqında bəzən lazımı məlumatların belə olmaması səbəblərini də unutmamaq lazımdır)* əlyazmalarının yuxarıda

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

söylədiyimiz şəkildə yenidən nəşri və təbliği də son dərəcə aktual mənə kəsb edir.

Zənnimizcə bu qəbildən olan fəaliyyətə yönəldilmiş araşdırmaları, xüsusilə də mütəxəssislərin redaktəsi altında latın qrafikası ilə nəşr edilməsi, qeyd etdiyimiz "yox olma" təhlükəsini aradan qaldırmış olar. Yuxarıda göstərdiyimiz səbəblərə görə daha qədim tarixə malik və nadir sayılan əlyazma nüsxələrini müasir latın əlifbası ilə gerçəkləşə bilən çap işinin ön plana salınması hər nə qədər çətin olsa da, daha məntiqli və adil görünür.

Azərbaycan respublikası Prezidentinin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı bir daha alimlərimizin bu sahədəki fəaliyyətlərinə yeni bir təkan vermiş, yeni-yeni perspektivlər açmışdır.

Bu baxımdan gədim dastanlarımızın, atalar sözlərimizin, nağıllarımızın, mifolojiyalarımızın ayrı-ayrı variantlarının, gədim nüsxələrinin üzə çıxarılması, toplanması ilə birlikdə onların müasir oxucularımıza, dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məsələsi olduqca aktual mənə daşıyır. Bu nədənlərdən dolayı da AMEA Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun son illərdəki fəaliyyəti təqdirəlayiqdir.

Örnək olaraq "Dədə Qorqud" dastanının Drezden əlyazmasının latın əlifbası və mütəxəs-

Şöhrət Səlimbəyli

sislər tərəfindən işlənilmiş variantının (*burada Şamil Cəmşidin rolunu da qeyd etmək yerinə düşər*) nəşri bir daha qeyd etmək istərdik.

Eyni sözləri Əli Kamalının şəxsi arxivindən "Koroğlu" dastanının indiyə kimi işıq üzü görməmiş variantının çap edilməsi ilə əlaqədar söyləmək də mümkündür .

MADDİ-MƏDƏNİYYƏT ABİDƏLƏRİMİZİN BƏRPASI

Belə düşünürük ki, qədim əlyazmalarına olan münasibətlə əlaqədar yuxarıda da xüsusi olaraq vurğuladığımız fikiri eynilə tarixi maddi-mədəniyyət abidələrimizin bərpasına olan münasibətə də şamil etmək mümkündür. Yəni artıq demək olar ki, yox olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalmış və son dərəcə mühüm olan bir çox sənət abidələri və həmçinin memarlıq nümunələri ən qədim tariximizin yadigarı, xalqımızın qədimlərdən gələn bədii yaddaşı olmasına o qədər də önəm verilmirdi. Təbii ki, millətlərin milli mədəniyyət və kimliklərinin bir ümumi sovet mədəniyyəti çərçivəsində assimilyasiya və dessimilyasiya olmasını nəzərdə tutan və əsasən rus şovinizminə təməllənən keçmiş kommunist ideologiyası hər vasitə ilə bu qəbildən olan fəaliyyətlərə əngəl olmağa, onların yox olmalarına, daha doğrusu xalqın tarixi hafizə-

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

lərindən silinib atılmasına yönəlmiş meylləri gücləndirməyə çalışırdı.

Bu baxımdan da gərəkli arxeoloji qazıntılara *(unutmamaq lazımdır ki, məhz bu qazıntılar nəticəsində xalqın qədim keçmişini işıqlandıran maddi-mədəniyyət abidələri üzə çıxarılmışdır)*, həmçinin üzə çıxarılmış və ya mövcud olan qədim tarixi maddi-mədəniyyət abidələrinin restovrasiyasına, yenidən xalqın ixtiyarına verilməsinə o qədər də əhəmiyyət verilmirdi.

Günümüzdə haqlı olaraq qədim tarixi maddi-mədəniyyət abidələrimizə olan münasibətin kökündən dəyişilməsi meyli bizi sevindirməyə bilmir. Xüsusilə də ölkəmizin yalnız neft ölkəsi kimi deyil, eyni zamanda zəngin və qədim mədəniyyət ocağı olmasını göstərən bu maddi-mədəniyyət abidələrinin, möhtəşəm memarlıq binalarının, qala divarlarının, qədim türbələrin, məbədgahların, karvansarayların, mədrəsələrin, məscidlərin yüksək bədii zövqlə təmiri və bərpası bir daha şəhərlərimizin, kəndlərimizin estetik görünüşünü zənginləşdirməklə bərabər, hər şeydən əvvəl xalqımızın qədim tarixinin qədimliyindən xəbər verir.

Xalqımızın mənəvi mədəniyyətini, düşüncə tərzini, bədii-estetik zövq və istəklərini spesifik bir tərzdə ifadə edən əlyazmalar tarixi və mədəniyyətini heç də yuxarıda qeyd etdiyimiz dəyərlərdən kənar təsəvvür etmək doğru olmazdı.

Maddi-mədəniyyət abidələrimiz, həmçinin yüz minlərlə əlyazmalarını, onlarca sənətkar-xəttatların əməyini özlərində hifz etdirir.

Həqiqətən də əski memarlıq abidələri - qala divarları, karvansaraylar, məscidlər bizə o dövrlərin hökmdarları, sənətkarları, şair və rəssamları haqqında məlumatlar çatdırır. Daha çox ərəb əlifbası ilə daş üzərində yazılmış bu bilgiler memarlıq abidələrini estetik baxımdan daha cazibədar, daha gözəl və möhtəşəm etmək məqsədi ilə birlikdə, eyni zamanda binaların sosial funksiyalarını da, yəni memarlıq abidələrinin dini, sosial-ictimai yaşayış binası olmasını və ya ibadət və s. fəaliyyətlər üçün nəzərdə tutulduğunu da göstərir. Bu abidələr, məzar daşları, görkəmli şəxsiyyətlərə aid əşyalar, həmçinin ev əşyaları, silah növləri, xalı-kilim kimi dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri üzərindəki yazılar və bəzək-düzəklərə də diqqət etdiyimiz zaman onların böyük bir ustalıqla hazırlanmasını, burada xəttatlıq sənətinin ən gözəl bədii xüsusiyyətlərini də görə bilirik.

Təsadüfi deyil ki, bəzən bu qəbildən olan nümunələri, xüsusilə də dini mətnləri, öyüd-nəsihət xarakterli fikirləri ifadə edən mətnləri əks etdirən yazıları çərçivəyə alıb gerçək bir sənət əsəri kimi nümayiş etdirmək meylləri ilə rastlaşırıq.

Əlyazmaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

ƏLYAZMALARININ TÜRK-İSLAM DÜNYASI KONTEKSTİNDƏ NƏZƏRDƏN KEÇİRİLMƏSİ

Əlyazmaları və mətnlərin araşdırılması ilə əlaqədar problemlərin imkan çərçivəsində Türk-İslam dünyası kontekstində nəzərdən keçirilməsinə də xüsusi diqqət yetirilməsinə ehtiyacı var. "İpək yolu" üzərindən uzaq Çindən belə ölkəmizə, oradan da Türkiyəyə, Balkanlara, və digər ölkələrə uzanan yol boyu rast gəlinən onlarca karvansaraylarda, oturacaq yerlərində, məscidlərdə, mədrəsələrdə ərəb əlifbasıyla ərəb və Türk dillərində yazılara rast gəlinməsi də bir həqiqətdir

Varlığını II əsrdən başlayaraq sürdürən İpək yolu ilə əlaqədar tanınmış coğrafiyaşünas-alim, akademik Budaq Budaqovun bir məqaləsində maraqlı məlumatlar verilir.

Orada qeyd edilir ki, 1800-cü illərə qədər fəaliyyətdə olan İpək yolunun müxtəlif qollarına aid ən azından 20.000 kilometrliyi Türk xalqlarının yaşadığı ərazilərdən keçirdi. Buradan keçən yolun Türk xalqlarının Çin, Qafqaz, Rusiya, Hindistan, Ərəb ölkələrinin xalqları ilə iqtisadi əlaqələrin qurulmasında və inkişafında önəmli rol oynadığı söylənilir.

Maraqlıdır ki, uzun illərdən sonra bu sülh və millətlərəarası ticarət yolunun günümüzdəki aktuallığı bir daha üzə çıxdı. Onun yenidən bərpası bir

çox dövlət adamları və siyasətçiləri düşündürən məsələlərdəndir. Heç şübhəsiz, bu hər tərəfdən perspektivli işdə ölkəmizin də mühüm strateji və vasitəçi bir rol oynaya biləcəyi faktı heç bir şübhə doğurmur. Bununla belə bir qədər uzaq görün-sə də diqqət çəkdiyimiz tarixi "İpək yolu" layihəsi üzərindəki çalışmalar zamanı üzə çıxan bir çox maddi və mədəniyyət abidələrinin meydana gəlməsində heç şübhəsiz, Azərbaycan mütəxəssisləri və xəttatlarının da izlərinin olmasını təxmin etmək mümkündür.

Hətta dünyanın yeddinci möcüzəsi sayılan Hindistandakı "Tac Mahal" memarlıq abidəsinin inşasında və layihəsinin verilməsində belə azərbaycanlı sənətkarların da iştirak etmələri söylənilməkdədir. Odur ki əlyazmaları sahəsində çalışan mütəxəssislərimizin fəaliyyətlərini yalnız əldə olunmuş əlyazmaları (*məlumdur ki, onların sayı az deyil, minlərcədir*) ilə məhdudlaşdırmamalı, ölkəmizdən xaricdə, digər ölkələrdə, həmçinin ən qədim zamanlardan üzü bəri bir çox şərq və qərb ölkələri ilə olan iqtisadi-ticarət, sosial-mədəni əlaqələr yolunda da axtarmaq lazımdır.

Burada rast gəldiyimiz maddi-mədəniyyət abidələrində, həmçinin daşda, tunc üzərində, gil lövhələrdə, taxtada və s. bu kimi materiallarda öz əksini tapmış qədim yazı nümunələrinin də unudulmaması, onların ən azından foto-şəkillərinin çəkil-

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

məsi, əlyazmalar fondunda təsnifata uyğun olaraq xüsusi bir yer almaları da gələcək araşdırmalar baxımından son dərəcə önəmlidir. Xalqımızın İslam dinini qəbul etdiyindən çox-çox öncə yazı mədəniyyətimizin, inkişaf etmiş dilimizin və ədəbiyyatımızın olmasını söyləyən dəlillər və mütəxəssis fikirləri mövcuddur.

Bununla belə bu qəbildən olan həqiqətləri üzə çıxarmaq, həmçinin keçmiş tariximizə, mənəvi mədəniyyətimizə aid örnəkləri ortaya gətirmək baxımından hələ də yerinə yetiriləcək vəzifələrimiz çoxdur.

ORXAN-YENİSEY ABİDƏLƏRİ

Ən qədim maddi-mədəniyyət abidələrimizdən sayılan Mixi yazıları, Orxan-Yenisey abidələri, Zərdüştlük, Şamanizm Azərbaycanda hələ də lazımı səviyyədə öyrənilməyibdir.

Şamanizm Koreyada XIX əsrə qədər mövcud olan dövlət siyasətində önəmli mövqeyə malik meyllərdən sayılmaqda idi. Günümüzdə Seulun mərkəzindən bir saat uzaqlıqda 300 Şaman tapınağı (*ibadətخانası*) fəaliyyət göstərməsi bəllidir. Tanrı və dini inanclarda belə Türkoğlu xalqların sosial adillik, Tanrı inancı, yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlər və gözəllik anlayışları ilə əlaqədar fikirləri ifadə etməklə yanaşı, bunları işarətlər vasitəsilə "maddiləşdirmək" və əbədiləşdirmək ideali öz

əksini tapmışdı. Məsələn, Orxan-Yenisey abidələrində Bilge Kağanın xalqına olan öyüd-nəsihətləri, dövlətçilik anlayışı, gələcəyə olan baxışları, xalqının taleyi ilə əlaqədar fikirləri həkk edilmişdir.

Bilinən həqiqətlərə görə Bilgə Kağanın fikirlərinin daş üzərində daha mükəmməl və estetik bir şəkildə yazılması üçün hətta Çindən belə mütəxəssislər dəvət edilmiş və mətnin yazılması onlara tapşırılmışdı.

Son zamanlar "Orxan-Yenisey" abidələrinin tədqiqi yolunda ciddi araşdırmalar həyata keçirilməkdədir. Bu sahədə Türk arxeoloqları və dilşünas alimlərin Monqolustanda apardığı arxeoloji qazıntılar və tədqiqatlar öz bəhrəsini verməkdə, bir daha Türksöylü xalqların ən qədim yazı mədəniyyətinə sahib xalqlar arasında olmasını təsdiqləyir. Təbiidir ki, belə bir mükəmməl yazı sistemi birdən-birə meydana gələ bilməzdi. Onun bu səviyyədə ortaya çıxması, formalaşması, inkişafı üçün yüz illər, bəlkə də daha çox bir zamana ehtiyac var idi.

İlk dəfə avstriyalı bir əsgər Strahlanberq tərəfindən XVII əsrin əvvəllərində aşkar edilən bu abidələr sonralar Fin əsilli Heykəl (1890) və Rus alimi V. Radlovun (1891) dərin marağına səbəb olmuşdu. Lakin bu kitabənin ilk dəfə oxunması, dünya ictimaiyyətinə çatdırılması Danimarkalı

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

alim V.Tompsen (1893) tərəfindən edilmişdir.

Tanınmış Türkiyə türkoloqu professor Tələt Tekin bəy isə Orxan türkcəsinin qrammatikasını tərtib etmişdir. Bu bir daha qədim dilimizdə bəlli bir qanunauyğunluğun, daxili məntiqin, oturmuş qayda-qanunların varlığından xəbər verir.

Əks halda bu yazılı abidənin oxunması heç cürə mümkün ola bilməzdi. Orxan-Yenisey (*və ya Orhun abidələri*) abidələrinin əsasən VII əsrin ortalarında ucaldılması təxmin edilir. Bəzi mənbələrə görə onlar türkdilli xalqlar ədəbiyyatının ilk yazılı örnəklərindən biri kimi qəbul edilir. Bu qəbildən olan örnəklər xalqımızın müxtəlif tarixi dövrlərdə müxtəlif yazı əlifbalarından (*xüsusilə də son yüz illik ərzində - ərəb, latın, kiril, yenə də latın*) istifadə etməsi heç şübhəsiz, əlyazmaları sahəsindəki mütəxəssislərimizin qarşısına müəyyən çətinliklər gətirdiyini də unutmamalıyıq. Bununla belə keçmişdə fikirlərini bu əlifbalar vasitəsi ilə gerçəkləşdirməyə məcbur qalan ədiblərimizin əlyazmalarının toplanılması, mühafizə edilməsi ilə birlikdə müasir tələblər baxımından onlara olan diqqəti də azaltmamalıyıq.

Unutmamaq lazımdır ki, XX əsrin bir çox tanınmış elm və sənət adamlarının, o cümlədən Üzeyir Hacıbəyli, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Məmməd Səid Ordubadi, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Səməd Vurğun, Süleyman

Şöhrət Səlimbəyli

Rüstəm, Süleyman Rəhimov, Osman Sarıvəlli kimi tanınmış sənətkarların əsərləri ərəb və kiril əlifbası ilə yazılmışdı.

Mən 2008-ci ilin iyul ayında Osman Sarıvəlli əlyazmalarının və şairin ümumi arxivinin Ədəbiyyat və İncəsənət arxivinə toplanıb göndərilməsində iştirak etdim. Dövrümüzün görkəmli ziyalıları Maarif Teymur bəy itib-batmaqda olan bu arxivin əldə edilməsi üçün şairin oğlu Babək Qurbanovu Türkiyədən Bakıya çağırdı. Maarif Teymur bəy çox böyük çətinliklə həmin arxivi bir yerə yığa bildi. O. Sarıvəllinin əlyazmalarında əksər qeydləri ərəb əlifbası ilə apardığının bir daha şahidi oldum.

Təbiidir ki, bu gerçəkliyin də mütəxəssislər tərəfindən diqqətə alınması tarixən ölkəmizdə əlifba sisteminin yer dəyişmələrini göstərməklə birlikdə, eyni zamanda bu prosesin sosial-ideoloji səbəblərini anlamaq baxımından da faydalıdır. Azərbaycan alimləri, xüsusilə də paleontoloqları xalqımıza aid qədim əlyazmalarını bir çox xarici ölkələrdə də axtarmağı unutmamalıdır. Mənəvi mədəniyyətimizin şah əsərlərindən sayılan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının əlyazmasının bir nüsxəsi Vatikanada, digəri isə Almaniyada, Drezden kitabxanasında saxlanılmaqdadır.

Tanınmış sənətsünas alim, akademik Rasim Əfəndiyevin fikrinə görə xalqımıza aid bir çox də-

Əlyazmaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

yərli miniatür, xalı-kilim sənəti nümunələri və əlyazmaları dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Fransada, İngiltərədə, Almaniyada, İtaliyada, İraqda dövlət muzeylərində, həmçinin ayrı-ayrı şəxslərin fərdi kolleksiyalarında qorunub saxlanılmaqda, nümayiş etdirilməkdədir.

Zənnimizcə, bu qəbildən olan əlyazma və əşyaları geri qaytarmaq imkanımız olmasa belə, heç olmasa onların professionallıqla çəkilmiş foto surətlirinin alınıb ölkəmizə gətirilməsi az da olsa bu sahədəki ehtiyacımızı ödəyə bilər. Belə bir təşəbbüs həmçinin Əlyazmalar institutunun fondunu bir qədər də zənginləşdirər, onu daha da rəngarəng edər və beynəlxalq nüfuzunu bir qədər də artırardı.

ƏLYAZMALAR TARİXİNƏ RETROSPEKTİV NƏZƏR

Əlyazmalar tarixinə retrospektiv bir nəzər salsaq onların hər zaman "maddiləşəcəyi" materiallarla bilavasitə əlaqədə olmasını görə bilərik. İnsanlar hər zaman fikirlərinin, düşüncələrinin münasib bir biçimdə di gərlərinə ötürülə bilməsini diləmişlər. Mütəxəssislər ən qədim zamanlardan bəri insanların daş, gil, taxta, qaya üzərində mixi yazılar, işarələr həkk etmələrinin tədqiqatını aparır, eyni zamanda insanların papirus (*papirus adətən Misirdə Nil çayının deltasında bitən bitkidən hazırlanmışdı*,

Şöhrət Səlimbəyli

həmçinin dəri və parsömen adı ilə tarixə keçən (*əsasən də dana dərisindən hazırlanması söylənilir*) material üzərində, daha sonralar isə kağız üzərindəki yazılar barəsində maraqlı məlumatlar verilir.

Bu materialların əldə edilməsi, istifadəsi, həmçinin üzərindəki yazıların oxunması baxımından müəyyən çətinliklər yaşanırdı. Məsələn, papirusun monopoliyası yalnız Misirə aid idi. Parşömen üzərindəki yazılar isə rulon halında olub uzunluqları 6-10, bəzən isə 40 metrə çatırdı.

XV əsrdən başlayaraq mətbəenin meydana gəlməsi ilə əlaqədar Avropa ölkələrində yazıların kağız üzərində gerçəkləşdirilməsinə daha geniş yer verilməyə başlandı.

Kağız b.e. 105-ci ilində Tsay Lun tərəfindən Çində icad edilmişdi. Lakin 1957-ci ildə Çinin şimalında, Şensi əyalətindəki Baotsya mağarasında yerləşən sərđabədə aparılan tədqiqatlar göstərdi ki, kağız ilk dəfə b.e. II əsridə hazırlanıb. VI-VIII əsrlərdə kağız Orta Asiya ölkələrinə gətirilmiş və istehsal edilməyə başlamışdı.

Avropa ölkələrində isə kağız istehsalına yalnız XII də başlandı. XV-XVI əsrlərdə kitab çap edən avadanlığın icadı ilə əlaqədar kağız istehsalına tələbat çoxalır. Kağızın inkişafında dönüş dövrü XVII əsrdə baş verdi. O vaxtlar "Roll" adlı üyüdən aparat icad edildi. XVIII əsrin axırın-

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

da bu aparatların sayəsində küllü miqdarda kağız istehsal olundu. Lakin üyüdülmüş kağızın əl ilə boşaldılması bu prosesi ləngidirdi.

1799-cu ildə Fransada Robber kağızhazırma maşınını icad edərək hərəkət edən torun vasitəsilə kağızın boşaldılmasını avtomatlaşdırmaya çatdırdı.

İngiltərəli Furdrinye qardaşları Robberdən patent alıb 1806-cı ildə kağız istehsalı maşınını patentləşdirdilər. XIX əsrin ortaları üçün kağız istehsalı aparatı tam avtomatlaşdırma dərəcəsinə çatdırıldı.

Bununla belə uzun bir zaman kağızla birlikdə papirus və parşöməndən də istifadə edilmişdir.

Xüsusilə də mühüm dövlət sənədlərinin, dini kitabların, risalələrin uzun zaman qalması, zamanın təsirinə tab gətirməsi üçün bu materiallardan geniş şəkildə istifadə olunmuşdur. Parşömen üzərində yazılmış əsərlər bu günə kimi öz oxunaqlığını saxlamaqdadır.

Məlumdur ki, finikiyalıların miladdan öncə, təxminən 1300-cü ildə aşkar edilmiş yazıları günümüzə qədər gəlmiş və ilk yazı nümunələrindən sayılır. Alimlər qədim Zərdüşt dünyagörüşünü əks etdirən "Avesta" əsərinin mətninin də 12 min inək dərisi üzərində yazıldığını və onun sonradan bərpa edilmiş bəzi hissələrinin günümüzə qədər çatmasını qeyd edirlər.

Bu soylənilənlər bir daha həm Qərb, həm də Şərq ölkələrində yaşayan insanların yazı yazmaları üçün müvafiq materiallardan istifadə etmələrini göstərməklə birlikdə, eyni zamanda paleoqrafçılarımızın bu sahədə də axtarışlarının davam etdirilməsini tələb edir.

TÜRKSOYLU XALQLARIN YAZI SİSTEMLƏRİ

Ümumiyyətlə, türksoylu xalqların tarix boyu bir neçə yazı sistemləri və əlifbalardan istifadə etdiklərini qeyd edən alimlər Göy Türk, soqdi, uyğur, mani, brakmi, ərəb, süryani (*qədim Suriya*), latın, slav (kiril) əlifbalarından istifadə etdiklərini yazırlar. Təbii ki, belə bir vəziyyət əski Türklərin çox geniş coğrafi ərazilərdə məskunlaşması ilə əlaqədar olmasını göstərir. Eyni zamanda ən qədim vaxtlardan bəri onların yazı mədəniyyətinə malik olmalarını, fikir və düşüncələrini sadəcə olaraq dil vasitəsilə, səslərlə, sözlərlə deyil, həm də yazılı bir şəkildə ifadə etmələrini göstərir. Belə bir zəngin yazı sistemləri ilə təmas heç şübhəsiz, mədəni tərəqqi, qarşılıqlı zənginləşmə, yazılı dilin inkişafı baxımından da müsbət rol oynamaqda idi.

Əlifbanın xalqın maariflənməsi yolunda daha fəal rol oynaya bilməsi dünya mütəfəkkirləri kimi Azərbaycan maarifçilərini, mütəfəkkirlərini, filosoflarını da hər zaman dərindən düşündürmüşdür.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Bu baxımdan bir çox ədiblərimiz içərisində M.F. Axundzadənin siması xüsusilə göz önünə gəlir. O, ərəb əlifbasının tədrisi və öyrənilməsi yolunda qarşıya çıxan çətinlikləri göstərirdi.

Həmçinin M.F. Axundzadə müasir mərhələdə bu əlifbanın zamanın tələblərinə uyğun gəlməməsini də yazır, yeni əlifbaya keçmək üçün yollar axtarırdı. Onun bu yoldakı ardıcıl mübarizəsi, hətta bu məqsədlərlə vaxtı ilə Türkiyəyə getməsi və orada özünə tərəfdarlar araması kimi faktlar mütəxəssislərə yaxşı tanışdır. Bəlkə də M.F. Axundzadə latın əlifbasına keçməyin türksoylu xalqların bir-birlərini daha yaxından tanımaqları, maariflənmələri, az bir zaman içərisində Avropa və dünya mədəniyyəti ilə tanış ola bilmələri məqsədilə həyata keçirməyə çalışırdı.

Mütəfəkkirlərimizin və sənət adamlarımızın əksəriyyəti ən qədim zamanlardan günümüzdə kimi əsərlərini bütün Şərq dünyasında geniş bir şəkildə yayılmasında ərəb əlifbası vasitəsi ilə oxucularına çatdırıb bilməmişlər. Günümüzdə belə hələ də İranda, İraqda və Əfqanıstanda bu əlifba ilə yazıb-yaradan ədiblərimiz yaşayır.

Türkiyədə XX əsrin əvvəllərində bir çox ziyalılarımızın, siyasi xadimlərimizin, yazıçılarımızın bu əlifbadan, eyni zamanda latın qrafikasından istifadə etmələri bilinənlər arasındadır. Onlardan Əlibəy Hüseynzadə, Əhməd Cavad, Məmməd

Əmin Rəsulzadə kimi o dövənlərdə Türkiyənin siyasi həyatında mühüm rol oynamış, həmçinin Rusiyanın imperiya siyasətinə qarşı tənqidi yazıları ilə məşhurlaşmış ziyalılarımız var idi. Onların da əlyazmalarının, məqalə və kitablarının nüsxələrinin əldə edilməsi, tənqidi, dilimizə çevrilməsi, nəşri işi də günümüz baxımından aktual görünməkdədir.

Sovetlər Birliyi dövəmində repressiya olunmuş görkəmli ədəbiyyatşünas-alim Salman Mümtazın məhsuldar fəaliyyətini də bir daha xatırlatmaq istərdik.

Türksoylu xalqların dillərini, ləhçələrini, folklor yaradıcılıqlarını gözəl bilən S.Mümtaz bir çox əsərləri, tənqidi məqalələri ilə bərabər nadir əlyazmalarını, kitabları toplayıb, onları araşdırır və geniş oxucu kütləsinin sərəncamına çatdırmağı son dərəcə önəmli sayırdı. Heç şübhəsiz, bu qəbildən olan nadir şəxsiyyətlərin həyat yolu, yaradıcılıqları, həmçinin keçmiş mədəni irsimizə dair araşdırmaları, kolleksiyaları və şəxsi fikirləri hər zaman diqqət mərkəzində olmalıdır.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulan dövrlərdə əlyazmalarımıza qarşı xüsusi amansızlıq göstərilmiş, əlyazmaların əksər hissəsi məhv edilmişdir. 1924-cü ildə keçirilən Ümum Azərbaycan Ölkəşünaslıq Qurultayında Salman Mümtaz, Ü. Hacıbəyli kimi ziyalılarımız əlyazma

Əlyazmaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

kitablarının, sənədlərin və əski çap kitablarının bir yerə toplanması və ayrıca kitabxanada saxlanması haqqında qərar qəbul edilməsinə böyük təşəbbüs göstərmiş və bu qərarın qəbul edilməsinə nail olmuşdular. Qərarın icrası nədənsə 1929-cu ilə qədər ləngimişdir.

1929-cu ilə qədər toplanmış abidələri o vaxtkı Azərbaycanı Öyrənmə Cəmiyyətinin kitabxanasına verilir. O zamandan əyazmalarımız burada mühafizə edilməyə başlamış, sonralar Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxtəlif müəssisələrində saxlanılmışdır.

1950-ci ildə toplanmış materialların sayının artdığını, onların saxlanması üçün xüsusi mühafizə və iqlim rejiminin vacibliyini görən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti, geologiya-mineralogiya elmləri doktoru Əliyev Musa Mirzə oğlu Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə Əlyazmalar Fondunun yaradılması ilə bağlı müraciət göndərmişdir. Bundan sonra Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti ayrıca bir müəssisə kimi Azərbaycan SSR EA Respublika Əlyazmalar Fondu (RƏF) yaradılması haqqında qərar qəbul edir.

Salman Mümtaz, Ü. Hacıbəyli, Məmmədəğa Sultanov, Cahangir Qəhrəmanov kimi şəxsiyyətlər əlyazma nümunələrimizin qorunub saxlanılmasında və mühafizəsində böyük xidmətlər göstərmişdilər.

Şöhrət Səlimbəyli

XX əsrin 50-90-cı illərində Əlyazmalar İnstitutunda Məmmədəğa Sultanov, Cahangir Qəhrəmanov, Həmid Araslı, Rüstəm Əliyev, Əzizə Məmmədov, Əzizə Cəfərzadə kimi alimlər çalışmışlar.

Məmmədəğa Sultanov 1950-ci ildə Respublika Əlyazmalar fondunun yaradılmasında önəmli rol oynamışdı. O, 1950-1972 illərdə Əlyazmalar fondunun ilk direktoru işləmiş, RƏF-in işinin təşkilində xəzinələrin zənginləşdirilməsində, kadrların elmi işə cəlb edilməsində xüsusi xidmətləri ilə tanınmışdı.

Salman Mümtaz kimi şəxsiyyətlər əlyazmalarının toplanmasında ömürlərinin sonlarına qədər inançlarından dönməmişlər. Bu insanların əməyini, söylərini hər zaman təqdir etmək gərəkdir. Onların topladığı mənəvi sərvətləri bir daha ictimaiyyətin hüzuruna gətirmək, bu sahədə gerçəkləşdirilə bilən hər cürə fəaliyyət və tədbirləri gecikmədən və zamanında yerinə yetirmək lazımdır.

**DÜNYANIN ƏN ZƏNGİN ŞƏRQ YAZILI ABİDƏLƏRİ
TOPLANMIŞ ƏLYAZMA
MƏRKƏZİ**

Əlyazmalar İnstitutunda **Sənainin** "Həqiqət bağı" (1625-ci ildə köçürülmüşdür),

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Əmir Xosrov Dəhləvinin "Səkkiz Behişt"

(1579),

Nizami Gəncəvinin "Yeddi gözəl" (1636),

Urfinin "Divan" (XVII əsr),

Hafiz Şirazinin "Divan" (1584),

Məktəbinin "Leyli və Məcnun" (XVII əsr),

Əmir Şahinin "Nuşafərin və Gövhərtac"

(1829), "Divan" (1573),

Məhəmməd Füzulinin "Divan" (XVII əsr)

əsərləri də daxil olmaqla miniatür ilə bəzədilmiş bir çox kitablar da var.

Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu indi dünyada ən zəngin Şərq yazılı abidələri toplanmış əlyazma mərkəzlərindən biridir.

Əlyazmalar İnstitutunda ümumi sayı 60 mindən çox olan müxtəlif əlyazma materialları saxlanılır. Fondlarda 12 minə yaxın əlyazma kitabı var. Hər kitabda orta hesabla 4-5 əsər yazıldığına nəzərə alsaq, burada demək olar ki, 40 mindən yuxarı əsərin əlyazması qorunur.

Əlyazmalar İnstitutunda tarixi arxeoqrafik sənədlər, XIX əsrin ikinci yarısı - XX əsrin birinci yarısı Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin şəxsi arxivləri, daşbasma və əski çap kitabları, əski dövrü mətbuat materialları, foto və kserosurətlər,

Şöhrət Səlimbəyli

mikrofilmlər, həmçinin azərbaycanşünaslığın müxtəlif sahələrinə dair müasir kitablar saxlanılır və tədqiq edilir.

Min illik bir dövrü əhatə edən Azərbaycan və digər müsəlman şərq ölkələrinin türk, ərəb və fars dillərində yazılmış abidələri institutda yaradılmış xüsusi iqlim şəraiti olan xəzinələrdə mühafizə edilir.

Bu yaxınlarda tanınmış Türk folklorşünas alim, Türkiyədə xalq yaradıcılığı sahəsində bir çox dəyərli əsərləri ilə özünə ad qazandırmış Pertev Naili Boratavın vəsiyyəət xarakterli son məktublarından biri ilə tanış oldum. Mən bir daha bu qəbildən olan insanların bəzən əlyazma nümunələrinin toplanması, tədqiqi və təbliğinə bütün ömürlərini həsr etdiklərini, ölümlərindən sonra belə topladıqları mənəvi mirasın itib-batmamasını, xalqına çatmasını düşündüklərini hiss etmiş oldum.

Əfsuslar olsun ki, bu vəziyyəət bəzən əlaqədar təşkilatları, öncə də mədəniyyəət və təhsil sahəsində çalışan mütəxəssislərin diqqət mərkəzindən yayınır. Türk xalqlarının tarixinə olan laqeydlik, etinasızlıq hissləri özünü göstərmiş olur. Bu etinasızlığı 90 ildən çox ömür yaşamış (1907-1998), son illərini mühacirətdə, Parisdə keçirmiş Pertev Naili Boratavın ürək dolu sözlərindən hiss edə bilərik.

***BU MATERIALLARA SAHİB ÇIXACAQ TÜRKİYƏDƏN
HEÇ BİR KİMSƏ VƏ YA TƏŞKİLAT ORTAYA
ÇIXMADI***

Burada müdrük folklorçu alim Ankara Universitetindən ayrılmalı olduğu və elmi çalışmalarını Fransada, CNRS-də davam etdirməyini yazır və qeyd edirdi: "Arxivimi Fransaya daşdım. Fərsət əldə etdikcə Türkiyəyə gələrək Balkanlardakı Türk topluluqlarına, məmləkətdən xaricdəki arxivlərə yaxınlaşaraq xalq bilimi və xalq ədəbiyyatı nümunələrini toplamağa davam etdim. Doxsan yaşındayam. Müxtəlif tədqiqatlarımda, yayınlarımda bu arxiv materialının sadəcə olaraq bir bölümündən istifadə edə bildim. Arxivin məndən sonra itib getməsi son illərin ana məsələlərindən biri olmuşdur. Sonrakı elmi nəsillər və ictimaiyyətin faydalanmasını həyata keçirmək üçün bu materiallara sahib çıxacaq Türkiyədən heç bir kimsə və ya təşkilat ortaya çıxmadı. On ilə qədər əvvəl Paris Nanterre Universitetində **Prof.Dr.** Altan Gökalp arxivimi öz universitetinə əmanətən verilməsini təklif etdi".

Məktubun digər bir yerində Pertev Naili bəy bir daha qeyd edirdi: "*Məsələ mənim əlli ili aşan əməyimin hədəf getməsində deyil. Xalq mədəniyyətimizin təkrar əldə edilməyəcək məhsullarının hədəf getməsidir*".

Müəllif məktubunda Nanterre Universitetindəki arxiv materiallarının hamısının fotosurətinin Türkiyəyə daşınmasını mühüm sayır. Eyni zamanda bütün bu prosesin mütəxəssislərə həvalə edilməsini, arxiv materiallarının, əlyazmalarının təsnifatının verilməsini, kataloqlarının hazırlanmasını təklif edirdi.

Pertev Naili Boratav görkəmli Türk ictimaiyyətçi alimi Hilmi Ziya Ülkenin, həmçinin tanınmış filoloq, dilşünas alim F.Köprülünün təsiri altında formalaşmışdı. O bir şəxsiyyət kimi əlyazma nümunələrinin və folklor tədqiqatlarının qurucusu kimi TÜRK mədəniyyət tarixinə keçə bilmişdir. Düşünürəm ki, onun zəngin arxiv fəaliyyəti bizim tədqiqatçılarımız üçün də faydalı ola bilər.

Pertev Nailinin topladığı arxiv mütəxəssislərin fikirlərinə görə ən önəmli və geniş əhatəli arxivlərdən sayılır. Burada toplanmış xalq nağılları, rəvayətlər, atalar sözləri, şeirlər, lətifələr, mahnılar, xalq teatr nümunələri, hətta etnobotanik xalq təbabəti (*fitoterapiya*) və astronomiyaya aid məlumatlar bir daha fikrimizi təsdiqləməkdədir.

Arxivdə "Əsli və Kərəm", "Koroğlu" dastanları ilə birlikdə ümumiyyətlə Türkiyənin müxtəlif bölgələrində, həmçinin hüdudlarımıza yaxın bölgələrdə (*Qars, Iqdir, Ərdahan və s.*) toplanmış yüzlərcə xalq oyunu, minlərcə nağıllar, eyni zamanda bir çox digər xalq dastanları yer almışdır .

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Pertev Naili bəyin arxivi bizim tədqiqatçılarımız üçün də çox önəmlidir. Alimin bu yaxınlarda çapdan çıxmış "Koroğlu" monoqrafiyası da (*vaxtilə, 1931-ci ildə "Koroğlu" İstanbulda da nəşr edilməmişdir*) dastan araşdırmaçılarımıza, folklorşünas alimlərimizə, həmçinin paleoqrafçılarımıza maraqlı məlumatlar verə bilər.

Bir məsələni də xatırlatmaq istərdim ki, bütün bunlar, zəngin arxivin yaranması vaxtilə Pertev Naili bəyin Ankara Universitetinin Dil-Tarix-Coğrafiya fakültəsində çalışmasından qaynaqlanırdı. O, Ankara Universitetində "Xalq ədəbiyyatı arxivi" dərsləri keçirdi. Zənnimizcə belə bir fənnin Azərbaycan universitetlərinin filologiya və şərqşünaslıq fakültələrində bir fənn kimi yenidən bərpası gərəklidir. Təbiidir ki, bu fakültələrdə daha çox Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə aid materialların tədris edilməsinə ehtiyac duyulur.

TÜRK XALQLARI ARASINDA QARŞILIQLI MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİN İNKİŞAFI

Son zamanlar Türk xalqları arasında qarşılıqlı mədəni əlaqələrin inkişafı və genişləndirilməsi üçün çox imkanlar yaradılmışdır. Xüsusilə də qədim mədəniyyət tariximizim ortaq mənəvi dəyərləreri baxımından Türkiyə Cumhuriyyəti ilə olan mədəni əlaqələrimizin inkişafını sosial-mədə-

Şöhrət Səlimbəyli

ni həyatın bütün sahələrində görə bilirik. Əlyazmaları və arxiv mədəniyyəti sahəsində də bu mütərəqqi proses günbəgün genişlənir. Məsələn, mütəxəssislərə yaxşı məlumdur ki, bu yaxınlarda Türkiyənin Bolu Xalq Mədəniyyəti Araşdırma və Təbliği Mərkəzi (BAMER) Azərbaycanda Koroğlu ilə bağlı işıq üzü görmüş bütün nəşrləri Boluya apardı. Daha doğrusu, Türkiyənin Bolu Xalq Mədəniyyəti Araşdırma və Təbliği Mərkəzi həmin nəşrlərin foto surətini, kitabları isə satınalma yolu ilə əldə etdi. Elmi və bədii ədəbiyyat nümunələrini xüsusi olaraq Mərkəzin nəzdində təşkil olunmuş "Koroğlu Tədqiqatlar Şöbəsi"nin istifadəsinə verildi.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Babək Qurbanov yazır: *"1997-ci ildə Abant İzzet Baysal Universitetində (ABİU) keçirilən konfransda iştirak etmək üçün yolum Bolu şəhərinə düşmüşdü. Burada Boluluların kütləvi şəkildə Koroğluya olan sönməz sevgilərini, sayğılarını gördüm.*

Bəlkə də bu sevginin ifadəsi idi ki, şəhərdə ilk dəfə olaraq Koroğlunun bir əlində gılinc, digər əlində isə saz tutmuş, Qıratın belində təsvir edilmiş heykəli ucaldılmışdır. Boluda hər kəs Koroğlunun məhz Bolulu olmasına inanır. Etiraf edək ki, Türkiyədə bu orta qəhrəmanımıza aid zəngin tarixi, etnoqrafik, elmi-nəzəri və arxiv materiallarının bolluğu var."

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Xalqımızın Koroğluya olan sevgisi heç də az deyil və respublikamızda bu nadir el gəhrəmanına həsr edilmiş elmi-nəzəri məqalələr, kitablar, monoqrafiyalar, konfranslar, ayrı-ayrı sənət əsərləri bir daha söylədiklərimizi təsdiqləyə bilər.

Bununla belə Koroğluşünaslıq elminin inkişafında hələ də çox işlər görüləcəyinə inanır və düşünür ki, bu yolda türksoylu qardaş xalqların nailiyyətlərindən, həmçinin Bolu şəhərindəki Xalq Mədəniyyətinin Araşdırılması (təhlili) və Təbliği Mərkəzinin zəngin arxivindən yaradıcılıqla istifadə olunmasının da bir daha mənfətli olacağı fikrini söyləməyə ehtiyac var.

Xatırlatmaq lazımdır ki, bu kimi mədəniyyət abidələrimiz haqqında aşkar məlumatları tanınmış Türk ictimaiyyətçi alimi Hilmi Ziya Ülkenin "Çağdaş Türk düşüncə tarixi" adlı fundamental kitabından almaq mümkündür.

Batı alimləri əlyazmalarının araşdırılması, onun tarixi, etnoqrafik, bədii həqiqətlərinin üzə çıxarılması yolundakı faydaları haqqında az yazmamışlar. Fəqət tarixin qaranlıq səhifələrinə müraciət edərkən burada heç də hər zaman yalnız yazılı mənbələrə əsasən fikir yürütməklə qalmamalıyıq. Yaddan çıxarmamalıyıq ki, məzmun və forma etibarilə zəngin əlyazmalar ən qədim zamanlarda öncə şifahi şəkildə formalaşmış, sonra köçürülərək günümüzdə qədər gəlib çatmışdır. Bu

Şöhrət Səlimbəyli

sözlər aşiq poeziyasına, ayrı-ayrı dastanlarımıza, bayatılarımıza, atalar sözlərimizə də aid olduğu kimi, eyni zamanda tarixin dərinliklərindən gələn bircə misra şeir nümunələrinə də aiddir.

Dünyanın müxtəlif arxivlərindən gətirilmiş əlyazma nümunələrinin də bir hissəsinin müəllifləri indiyə kimi naməlum sənətkarlar, el şairləri, el aşıqları və münəccimləridir. Onların yaratdığı nadir sənət inciləri əsasən xalqın hafizəsində yaşayaraq nəsil-dən-nəsilə, bir tarixi dönmədən digərinə ötürülərək uzun bir tarixi yol keçmişdir.

Təbiidir ki, bu prosesdə xalq yaradıcılığının məhsulu olan bədii dəyərlər bir çox təsirlərə məruz qalır, onun forma və məzmunu zaman-zaman dönəmin sosial-mədəni mühitinə, insanların zövq və tələbatlarına, həmçinin bu dəyərləri icra edən, xalq sənətkarlarının fərdi üslub tərzinə, dünyagörüşünə uyğun olaraq heç də ilk variantdakı kimi qalmır, bəzən əsaslı dəyişikliklərə uğrayır. Bu dəyişiklikləri, yəni nəyin ilk mərhələyə aid olub-olmamasını, nəyin daha sonralar qazanılmasını ayırd etmək əslində xalqın bədii təfəkkürünün, düşüncə tərzinin tarixi inkişaf yolunu da anlamağa imkan yaratmışdı. Məhz bu səbəblərə görə də belə bir araşdırmanın hər zaman aktual məna kəsb edə bilməsinə söyləmək mümkündür.

ORTAQ MİLLİ DƏYƏRLƏR

Əslində bir qədər mücərrəd və "ip uclarının" tutulmasının çətin olduğu sanılan bir metodun da əlyazma mütəxəssislərimiz tərəfindən diqqətə alınması vacibdir. Bu bir çox mübahisəli və yanlış ədəbi hadisələrin həlli yolunda mənfəətli ola biləcəyi fikrini söyləməyə imkan verir. Məsələn, türksoylu xalqlar arasında elə mühüm və geniş yer almış mövzular, qəhrəmanlar, həmçinin maddi və mənəvi dəyərlər var ki, onlar ortaq milli dəyərlər olaraq qəbul edilir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" və "Koroğlu" dastanları, "Molla Nəsrəddin lətifələri", onlarca nağıl və bəyatlarımız, həmçinin mifologiya nümunələri kimi misallar əsasən şifahi ədəbiyyat tariximizə aid problemlər olmaqla birlikdə, eyni zamanda paleoqrafçıların da qarşısında duran mühüm məsələlərdəndir. Son zamanlar bu sahədə fəal araşdırmalar aparılır. Türkiyədə də bu qəbildən olan tədqiqatların aparılmasını izləmək mümkündür.

Çox vaxt tədqiqatçılar yazırlar ki, klassik sənətkarlarımızın əksəriyyəti yazıb-oxuya bilməmişlər. Lakin bu o qədər də düzgün səslənən ifadə deyil. Əslində onların çoxu bilik almış və savadlanmışlar. Aşiq Ələsgəri xüsusi olaraq qeyd edirlər ki, onun savadı olmayıb.

Şöhrət Səlimbəyli

Aşıq Ələsgərin istifadə etdiyi və bizə qəliz görünən dil, ifadə və tərkiblərin çoxu vaxtı ilə klassik aşıq poeziyasında işlənmişdir. Böyük sənətkarın əsərlərini oxuduqda onun bilik-məlumat cəhətcə çox dərin, şeir şəkillərindən istifadə cəhətcə çox mahir, dil-ifadə cəhətcə çox zəngin olduğu qənaətinə gəlirik. Ələsgərin bir çox ərəb, fars sözlərindən və tərkiblərindən məharətlə istifadə etdiyini gördükdə savadsız bir adamın bu qədər kamil olduğuna heyran qalırıq. Belə qəliz sözləri, ifadələri seçmək, onları öz yerində düzgün işlətmək üçün tək cə istedad kifayət deyildir, eyni zamanda, mütəlq savad lazım idi.

Ərəb əlifbasında əlif ("a") düz xətt, dal ("de") sınıq xətt şəklindədir. Hərflərdən obrazlar yaratdıqda aşıq bunların formasını bilməli, təsəvvür etməli idi. Aşıq Ələsgər, görünür, hərflərin şəkillərini bilmiş və onlardan təşbih kimi istifadə etmişdir. Bəs Aşıq Ələsgər savadsız olsaydı o, bu hərflərin şəkillərini necə təsəvvür edə bilərdi.

***Paleoqrafiya** - tarixə keçmiş bu kəlmə yunanca paleo (yəni əski) və **qrafiya** (yazı, işarə) kəlmələrinin birləşməsindən meydana gəlmişdir. Yəni əski yazı, işarə mənasını verir.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

XVI əsrdə yaşayıb yaratmış Aşıq Qurbani "Olu" rədifli qoşmasının bir yerində deyir:

Ulu divanlarda çəkilir adım,
Ərşə bülənd oldu dadı-fəryadım,
Başım üstə qanım içən cəlladım,
Sağ əlində əlif qəddim dal olu.

Demək ki, keçmiş dövrlərdə yaşamış sənətkarlar da hərflərdən surət kimi, təşbih kimi istifadə etmişlər. Bu xüsusiyyət Aşıq Ələsgərə, eləcə də, başqa aşıqlarımıza onların savadlı və ya savadsızlığından asılı olmayaraq yazılı və şifahi şeir ənənələrindən gəlir.

Türksoylu xalqların ortaq ozan-aşıq şairi sayılan Qaracaoğlanın yaradıcılığı ilə əlaqədar araşdırmalarda bu xalq sənətkarının adının müxtəlif tarixi mərhələlərdən keçməsi, həqiqətən də bu adda üç istedadlı xalq sənətkarının olması kimi bir fakta diqqət yetirilməlidir.

Fəqət, bu istedadlı xalq ozanlarının şeirlərinin əsasən şifahi halda yaşaması, ağızdan-ağıza, nəsil-dən-nəslə keçməsi prosesində məlum təsirlərə, deformasiyalara, bəzən gərəksiz əlavələrə məruz qalması kimi halların meydana gəlməsi təbiidir ki, tədqiqatçılarımızın qarşısında bir çox sosial, spesifik ədəbiyatşünaslıq problemləri də meydana gətirməkdədir. Bu qəbildən olan araşdırmalarda təbii

Şöhrət Səlimbəyli

olaraq digər ictimai və humanitar elmlərin nailiyyətlərindən də istifadə edilməsinə ehtiyac duyulur. Məsələm, bu xalq ozanlarının yaradıcılıqlarını araşdırmaqdan ötrü dil, ifadə, üslub tərz, tez-tez istifadə olunan kəlmələr, bu və ya digər tarixi mərhələlərə aid önəmli hadisələr nəzərdən keçirilməlidir.

Zənnimizcə burada paleontoloqların maraqları bir-birlərinə yaxınlaşa bilər. Yəni, ədəbiyyatşünaslığın təhlil etdiyi qədim şeir parçasını təhlil edərkən ona heç də yalnız ədəbiyyatşünaslığın daxili qayda-qanunları, prinsipləri, baxımından yaxınlaşmır, burada o, ədəbiyyatşünaslığın məhdud görünə bilən çərçivələrindən bir qədər uzaqlaşaraq şeirin mətninə, onun ideya-məzmununa nə dərəcədə uyğun olub-olmaması kimi məsələlərə nəzər yetirilməlidir.

Söylədiklərimiz bir daha paleoqrafçılarımızın, həmçinin paleoqrafiya mütəxəssislərinin son amallarının eyni yüksək amala xidmət etmələrindən irəli gəlir. Müasir elmi və bədii axtarışlar yolunda olduqca faydalı, tükənməz potensial imkanlarına malik paleoqrafçılarımızın imkanları da onda genişlənir.

MUZEY MƏDƏNİYYƏTİ

Ədəbiyyat tarixinə aid zəngin arxiv materiallarına bəzən bu və ya digər klassik sənətkarların ev muzeylərində də rast gəlinir. Avropa ölkələrində

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

və Bakıda bu qəbildən olan onlarca muzeylər var. Məsələn, Bakı şəhərində Ü.Hacıbəylinin, S. Vurğunun, H.Cavidin, N. Nərimanovun, Niyazinin ev muzeyləri yerləşir.

Təbiidir ki, hər bir xalq mədəni-mənəvi mirasının mühafizəsi, digər nəsillərə, xalqlara çatdırılması yolunda muzey mədəniyyətini də mühüm saymışdı. Ən qədim zamanlardan başlayaraq insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində əldə etdiyi nailiyyətləri bu sahələrdəki tarixi irəliləyişi, əyani olaraq göstərirdi.

Xalqımız muzey mədəniyyətinə də hər zaman ehtiyac duymuş, xalqın nələrə qadir olmasını, əldə etdikləri nailiyyətləri nümayiş etdirməyə böyük önəm verməsini göstərmişdir.

Televiziyada 1985-ci ildə İsveçin Stokholm şəhərindəki "Gəmi Muzeyi"ni və "Saat Muzeyi"ni göstərirdilər. O zaman mən bir daha İsveç xalqının öz maddi-mənəvi mədəniyyətinə olan bağlılığını gördüm.

Əslində tarix muzeyləri, açıq hava altındakı maddi-mədəniyyət muzeyləri də hər bir xalqın qan yaddaşındadır. Gürcüstanda açıq hava altındakı "Memarlıq" muzeyi bu ölkənin qədim tarixindən dəyərli bilgilər verir.

Azərbaycanda isə belə bir açıq hava altında memarlıq muzeyi indi Bakının Qala

Şöhrət Səlimbəyli

qəsəbəsində yaradılmışdır. Bu muzeydə Azərbaycanın əsrlərlə tarixini özündə yaşadan minlərlə eksponatlar saxlanılır. Respublikamızda, onun müxtəlif güşələrində də bu gəbildən olan, bəzən diyarşünaslıq muzeyi adı ilə fəaliyyət göstərən muzeylərimiz də az deyil. Bu misalları çəkməklə əslində məqsədimiz diqqəti bu qəbildən olan mədəniyyət ocaqlarında toplanmış nadir və zəngin arxiv materiallarına olan səmtə yönəltməkdir. İmkan daxilində muzeylərimizə xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən

Metropoliten muzeyi (Nyu-York),

Arxeoloji muzey (İzmir),

Silah Palatası muzeyi (Moskva),

Frir Qalereyası (Vaşinqton),

Harvard Universiteti muzeyi (Harvard),

S.Şedrin adına Kütləvi kitabxana (Sank-Peterburq), **Topqapı Sarayı** (İstanbul),

Əskəri muzey (İstanbul),

Drezden muzeyi (Drezden),

Dövlət Ermitaj muzeyi (Sank-Peterburq),

Luvr Muzeyi (Paris),

Dövlət Şərq Xalqları İncəsənəti Muzeyi (Moskva),

Tretyakov Qalereyası (Moskva),

A.S.Puşkin adına muzey (Moskva),

Tarix muzeyi (Bern),

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Milli Kitabxana muzeyi (Paris),

Dekorativ Sənətlər muzeyi (Paris),

Britaniya muzeyi (London) kimi muzeylərlə, müxtəlif mədəniyyət mərkəzləri ilə yaradıcılıq əlaqələri genişləndirməlidir.

Əslində əlyazmaçı mütəxəssislər üçün bu əlaqələr olduqca faydalıdır. Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən Nizami adına Milli Ədəbiyyat muzeyi ilə yuxarıda adlarını çəkdiyim muzeylərin əlaqəsini də yaratmaq mümkündür.

Nədənsə son zamanlar görkəmli alimlərin, Azərbaycanın tanınan şəxsiyyətlərinin ev muzeyləri yaradılmır. Arxiv materialları ilə zəngin olan S.Vurğunun, C.Məmmədquluzadənin, H.Cavidin, N.Nərimanovun ev muzeylərinin sırası genişləndirilmir. Bu baxımdan qonşularımıza aid mədəniyyət ocaqları, həmçinin əlyazmaları institutları ilə yaradıcılıq əlaqələri də fayda verə bilər.

Qafqaz xalqlarının, həmçinin Dağıstan xalqlarının dil, din, psixologiya, ərazi yaxınlığı, eyni zamanda bir çox cəhətdən tarix və talelərindəki bənzərliklər, onların sosial-mədəni həyatlarında da silinməz izlər qoymuş, şifahi xalq yaradıcılığında, onlarca, yüzlərcə əlyazma nümunələrində öz əksini tapmış, həmçinin yazılı ədəbiyyatda maddiləşmişdir.

**QONŞU XALQLARLA OLAN ƏDƏBİ-
BƏDİİ ƏLAQƏLƏR**

Qonşu xalqlarla olan ədəbi-bədii əlaqələr konkret olaraq qarşılıqlı təsir və zənginləşmə prosesinin bir çox bədii, sosial-ideoloji problemlərimizin izahında və təhlilində önəmli rol oynaya biləcəyi fikrindəyik. Məsələn, Gürcüstan Əlyazmaları İnstitutunun fəaliyyəti, buradaki elmi-nəzəri çalışmaları, həmçinin səs bilgisi, dialektoloji, leksikoloji, qrammatikaya, fonetikaya aid yazılar böyük maraq doğura bilər. Ən önəmlisi də Azərbaycan dili və ədəbiyyatına aid, həmçinin gürcü grafikasına ilə yazılmış türkcə, azərbaycanca əsərlərə rast gəlinməsi ehtimalının böyük olmasıdır. Eyni zamanda həmin institutda çalışan gürcü alimlərinin əsərlərində əski Uyğur və runik yazıları, Orxan-Yenisey abidələri, gürcü-türk dili əlaqələrinin izləri var.

Gürcüstan Əlyazmaları İnstitutunda "Kitabi-Dədə Qorqud", "Koroğlu" dastanlarının XX əsrin əvvəllərində işıq üzünə gələn nüsxələri də saxlanılır. Ümumiyyətlə, gürcü dilində 3000-dən çox türk mənşəli sözlərə rast gələ bilərik.

AMEA-nın Əlyazmaları İnstitutu müxtəlif elm sahələrinə aid nadir, nəfis əlyazmaları ilə çox zəngindir. Heç şübhəsiz, institutun əməkdaşlarının, onun keçmiş və müasir rəhbərliyinin

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Azərbaycan maddi mədəniyyətinin toplanmasında və saxlanması böyük rolu vardır.

Bununla belə hələ də xarici ölkə kitabxanalarında, şəxsi kolleksiyalarda, bəzi tarix muzeylərində xalqımızın mənəvi mədəniyyətinə aid zəngin materialların olmasını təxmin etmək mümkündür. Belə bir fikir söyləməyə əsasımız da çoxdur. Məsələn, bu yaxınlarda dünyasını dəyişmiş görkəmli sənətşünas alimimiz, akademik Rasim Əfəndiyev "Azərbaycan bədii yaradıcılığı dünya muzeylərində" əsərində dünya muzeylərində xalqımızın maddi-mənəvi mədəniyyətinə aid onlarca nümunələrin saxlandığını lazımi sənədlərlə sübut edə bilmişdir.

Müəyyən ictimai-siyasi tarixi, ticarət, hərbi səbəblərə görə ölkəmizdən xaricə çıxarılmış bu maddi- mədəniyyət nümunələri içərisində heç şübhəsiz xalqımıza mənsub olan əlyazma nümunələrinin də mövcud olması heç bir şübhə doğurmur.

Xalqımızın qədim mənəvi mədəniyyət nümunəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının bir nüsxəsi Almanyanın Drezden kitabxanasında, digəri isə qədim Vatikan kitabxanasında saxlanılır. Güman etmək olar ki, dünyanın digər tanınmış mədəniyyət və sənət məbədlərində də buna bənzər faktlarla rastlaşmaq mümkündür. Təbii ki, bu qəbildən olan yazılı materiallara, həmçinin digər mədəniyyət nümunələrinə yaxınlaşmaq üçün onla-

Şöhrət Səlimbəyli

rın saxlandığı mərkəzlərin (*kitabxanalar, kilsələr, universitet kitabxanaları, şəxsi kolleksiyalar və s.*) potensial imkanlarını gözdən keçirmək, xalqımızın mədəniyyətinə aid nümunələri ayırd etmək, onların təsnifatını hazırlamaq lazımdır. Sözsüz ki, bu olduqca əzablı bir işdir. Bəzən mədəniyyət mərkəzlərində minlərcə, milyonlarca örnəyin olmasını söyləmək mümkündür. Bu qəbildən olan ilk mühüm tanışlıq gələcək tədqiqatlarda olduqca faydalıdır. Düşünürəm ki, bəzi xarici tədqiqatçıların, xüsusən Türk alimlərinin uğurlu fəaliyyətlərini xatırlamaq da faydalıdır.

VATİKAN KİTABXANASI

Tanınmış Türk alimli, Ankara Universitetinin İlahiyyət fakültəsinin professoru Dr.Esra Gözeler xanımın bu yaxınlarda Universitetin dərgisində nəşr etdirdiyi bir məqaləsi diqqətimi çəkdi.

Məqalədə müəllif Vatikan kitabxanasının zəngin əlyazma kolleksiyasına malik olması, onun tarixən keçdiyi yol, burada müxtəlif Avropa və Şərq xalqları dillərində yazılmış əsərlərin bir arada yer almasını göstərir. Həmçinin müəllif onların xronoloji bir ardıcılıq içində olması haqqında geniş bilgiler verir .

IV əsrdə meydana gəlmiş bu məşhur kitabxananın kolleksiyasında milyondan artıq əlyazmanın toplanması da bir həqiqətdir. Kitabxanada əlyaz-

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

maları ilə birlikdə nəşr olunmuş kitablar, hətta numizmatika bölümləri də mövcuddur. Fəqət, bu qəbildən olan və bizə daha çox təşkilati məlumatları verən müəllif heç də bununla kifayətlənmir, əsasən Türk-İslam "kolleksiyalar okeanında" hansı örnəklərə daha çox diqqət yetirilməsini müəyyən etməyə çalışır.

Müəllif məqalədə göstərdiyi əsərlər içərisində ərəbcə, farsca yazılmış ictimai, dəqiq, təbiət elmlərinə aid onlarca əlyazmalarının və kitabların olmasını göstərir.

Vatikan kitabxanasında mühafizə edilən şərqli alim -yazarların əlyazmaları və kitablarının ümumiləşdirilmiş təsnifatı verilmişdir.

Düşünürük ki, oxucuların himayəsinə verilən şərqli alim-yazarların əlyazmaları və bu məlumatlar bizim tədqiqatçılarımıza da faydalı ola biləcəkdir.

Esra Gözelərin kitabxanadan alınmış təsnifatına müraciət etməli oluruq.

Müəllif yazır: "Vatikan kitabxanasında

1. Quran
2. Quran elmləri
3. Hədis
4. Teoloji
5. Dualar
6. Din və Husuq

7. Mistizm
8. Etik, siyasət, təhsil
9. Fəlsəfə
10. Matematika, mexanika, musiqi, rəsm
12. Astronomiya və astrologiya
13. Tibb və təbiət elmləri
14. Qapalı (gizli) elmlər
- 15 Oyunlar
16. Coğrafiya
17. Tarix
18. Qrammatika
19. Leksikoqrafiya
20. Ritorika, şeir sənəti, vəzn, stilistik modellər, kalliqrafiya,
21. Biblioqrafiya, ensiklopediya
22. Şeir
23. Süslü (bəzəkli) nəşr
24. Roman, hekayə, nağıllar olmaq üzrə 24 fərqli sahədə ərəbcə, İslam əsərləri mövcuddur" .

Müəllif haqlı olaraq Vatikan kitabxanasında bu qəbildən olan kolleksiyaların "İslami" ifadəsi adı altında oxuculara təqdim edilməsini və burada əslində kolleksiyaların İslam mədəniyyətinə aid nümunələr olmasını vurğulamaq məqsədi ilə və heç də bunların dini anlamda olmadığını göstərməyə çalışır.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Xatırlamaq lazımdır ki, gələcəkdə "İslam mədəniyyəti" anlayışı, termini kimi ictimai elmlərə də sirayət edən və bəzi Avropa alimləri tərəfindən təhlilində bu mədəniyyətlərin spesifik milli xüsusiyyətlərini o qədər də nəzərə almadan istifadə olunmasını görə bilirik.

Bir daha aydın olur ki, bu anlayışın genetik tarixi köklərini Vatikan kitabxana mütəxəssislərinin yuxarıda qeyd etdiyimiz təsnifatı ilə əlaqələndirmək mümkündür. Yuxarıda oxucularımızla paylaşdığımız bu məlumatlar bir daha ərəb, fars dillərində, o cümlədən ərəb əlifbası ilə yazılmış türk dilində olan zəngin elmi və bədii ədəbiyyatın Vatikanda saxlandığını göstərir. Həmçinin bir çox Avropa və Asiya ölkələri və mədəniyyət mərkəzlərində də Azərbaycan tarixi ilə bağlı əlyazmalarının ola biləcəyi ehtimalı coxdur.

Eyni zamanda xalqımızın mədəniyyət tarixinin ən önəmli mənəvi dəyərlərindən olan əlyazmalar fondumuzun genişləndirilməsi, dərinlən araşdırılması və təbliği üçün lazım gəldikcə alimlərimizin bu ölkələrə ezamiyyətlərini təşkil etməkdən ötrü gərəkli imkanların yaradılması zənnimizcə məqsəduyğundur.

Xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən bir çox təhsil və elm ocaqlarının, həmçinin kitabxanalarının mütəxəssisləri belə bir fürsətdən vaxtında

yararlanırlar. Onlar öz milli-mənəvi mədəniyyətinin, keçmiş tarixi dəyərlərinin qanunauyğun inkişaf yollarını daha dərinədən öyrənirlər.

Onlar xalqın bugünkü mənəvi mədəniyyətinin inkişafında mühüm rol oynamaqla birlikdə, dünya sivilizasiyasına da töhvə verə bilirlər.

Burada tanınmış Hindistan mütəfəkkir-yazarı Rabindrat Taqorun bir fikrini xatırlatmaq istərdim. O, yazırdı: "Öz milli-mənəvi dəyərlərini digər xalqlarla paylaşmaq istəməyən bir xalq öz xalqı ilə birlikdə bəşəriyyət qarşısında da cinayət işlətməmiş olur".

Heç şübhəsiz, bu baxımdan da əlyazmalarının mənəvi körpü rolu oynaması bir daha mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Lakin kitabxanalar, həmçinin əlyazma fondları, institutları və elmi mərkəzlər bu mühüm maarifləndirici, mənən zənginləşdirici funksiyasını o zaman həqiqətən yerinə yetirmiş olur ki, onlar xalqın, geniş oxucu kütlələri və mütəxəssislərimizin üzünə öz qapılarını açsın, obyektiv olaraq tarixi həqiqətlərin üzə çıxarılmasında müsbət bir rol oynamış olsunlar.

Əfsuslar olsun ki, bu heç də hər zaman belə olmur. Bəzən əslində məkrli, aşkar milliyətçilik məqsədinə xidmət edən Ermənistandakı kimi mədəniyyət mərkəzləri öz əsas maarifləndirici funksiyasından uzaqlaşmış, daha çox ideoloji funksiyanı yerinə yetirirlər.

Ermənistan respublikasında mövcud olan və mütəxəssislərin də etirafına görə zəngin əlyazmaları kolleksiyasına sahib Maştots Matenadaran institutunda Türk dünyasına, onun tarixinə və mədəniyyətinə aid məlumatların olması danılmaz faktdır.

Maştots Matenadaran institutunda təxminən 17.000 əlyazması və 300.000-ə qədər arxiv sənədləri mövcudur. Ermənistan yalandan dünyaya car çəkir ki, Matenadaranda ermənilərin Türkiyə ərazisində soyqırımı məruz qalması ilə bağlı burada çox sayda məlumatlar var. Xüsusilə də onlar qondarma soyqırımı (*genosid*) ilə əlaqədar əlyazmaların və bilgilərin mövcudluğuna diqqət çəkirlər. Hər dəfəsində soyqırım ilə əlaqədar erməni təbliğatı və siyasətçilərinin xüsusilə canfəşanlıq etdikləri bir məqamda (*xüsusilə hər ilin 24 aprel günü ərəfəsində və ya ABŞ-da prezident seçkiləri zamanı özünü aktiv bir şəkildə göstərir*) əks tərəfin, daha doğrusu Türkiyə ictimaiyyətçi-alimlərin, tarixçilərin, hökumət adamlarının hər iki tərəfin kitabxanalarının qapalı bölümlərinin oxucuların, tarixçi alimlərin üzünə açılması təklifi Ermənistan tərəfindən cavabsız qalır.

Nə üçün?!

Kitabxanalardakı əlyazmaları bəzən yenə də tarixi, ideoloji, məkrli millətçilik, irqçilik, şovinizm

Şöhrət Səlimbəyli

məqsədləri ilə təhrif və yox edilir. Bu baxımdan da Matenadaran kitabxanası örnək ola bilər. Burada Azərbaycanın qədim keçmişinə, xüsusilə də bu ərəzidə uzun bir müddət mövcud olmuş Alban dövləti və mədəniyyəti haqqında məlumatların və əlyazmalarının olmasını əski Sovetlər Birliyinin alimləri də təsdiqləyirdilər. Lakin Azərbaycanın Ermənistanla olan müharibə şəraiti bu əlyazmaların tədqiqinə imkan vermir.

"Böyük Ermənistan" xəyalı ilə yaşayan erməni siyasi liderləri, xüsusilə də bu baxımdan keçmiş mürtəce meylləri ifadə edən və ermənilərin ideoloji-dini mərkəzi sayılan Eçmiadzin kilsəsinin din xadimləri hər vasitə ilə qədim dövənlərə aid əlyazmalarını öz məqsədlərinə uyğun olaraq təhrif, bəzilərinə isə məhv edir, gerçək izləri yox etməyə çalışırlar. Ermənilər Alban mədəniyyətinə aid maddi-mədəniyyət abidələri üzərindəki mühüm əlyazmalarını silir, burada öz yazılarının yerləşdirilməsinə məqsədyönlü bir şəkildə çalışırlar.

Ermənistanda belə bir təxribatçılıq siyasəti çox uzun tarixi bir zamandan bəri özünü göstərir. Bu meyl ermənilərin ata-baba yurdumuza gəlmə olduqları kimi bir tarixi gerçəkliyi ört-basdır etmək, ərəzilərimizin əslində zəbt edilməsi faktını gizlətmək məqsədi ilə həyata keçirdikləri siyasətin mühüm bir hissəsidir.

AMEA-nın müxbir üzvü Fəridə xanım Məm-

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

mədovanın bir çox əsərlərində, həmçinin bu yaxınlarda nəşr edilmiş "Qarabağ problemi" məqaləsində inkaredilməz tarixi faktlara, daha çox da erməni tarixçilərinin, həmçinin müasir alimlərin əsərlərinə əsaslanaraq irəli sürdüyü fikirlər bir daha erməni ilahiyətçilərinin, ideoloqlarının uzaq keçmişlərdən gələn məkrli, tərribatçı, torpaq zəbt etmək siyasətini aydın bir şəkildə üzə çıxara bilir. Maddi-mədəniyyət abidələrimizin bu məqsədlərlə bəzən hətta yox edilməsi, üzərindəki Alban hərfləri ilə yazılmış sözlərin silinməsi, təhrif edilməsi ilə birlikdə, təbii ki, onlara aid əlyazmalarımız da bu çirkin məqsədə uyğun olaraq yox edilməsi və təhrif edilməsi dözülməz haldır.

Ermənistanda bu meyillər demək olar ki, dövlət siyasəti səviyyəsində həyata keçirilir və "Erməni soyqırımı" muzeyinin yaradılması faktını da bir daha bu siyasətin davamı kimi qiymətləndirmək mümkündür.

Matenadaranda saxlanılan əlyazmalarının əsasən erməni, rus, türk dillərində olmalarını və burada Ermənistan-Türkiyə, Türkiyə-Rusiya və həmçinin İran və Azərbaycana aid önəmli bilgilərin olmasına baxmayaraq onların bir çoxu hələ də gizliliyini, sirliliyini qorumaqdadır.

Bir məsələni də unutmamaq lazımdır ki, alimlərimizin, mütəfəkkirlərimizin ərəb, fars dillərində əsərlər ortaya qoymaları ilə birlikdə əskilərdən

Şöhrət Səlimbəyli

bütün şərq dünyasında ortağ mənəvi dəyərlər kimi qəbul olunmuş ərəb əlifbası ilə türkcə yazılmış minlərcə əsərlərin də mövcud olması haqqında saysız-hesabsız misallar çəkmək mümkündür.

ALBAN ƏLİFBASI İLƏ YAZILMIŞ ƏLYAZMALARI

Güman etmək olar ki, Alban əlifbası ilə yazmış müəlliflərimizin əlyazmalarına da Matenadaranda rast gəlmək olar.

Türkiyəli alim Dr. Gülnisa Aynakulovanın "Qriqoryan Kıpcaqlar və on iki heyvanlı Türk təqvimi" məqaləsində erməni hərfləri (Alban) ilə yazılmış qıpcaqça mətnlərin Lvov, Kamenetsk-Podolsk olmaq üzrə Ukraynada, Rumıniyada, Moldaviyada, Krım və hətta Türkiyədə mövcudluğu haqqında maraqlı məlumatlar verir.

O məqaləsində qeyd edir: *"1521-1669-cu illərdə erməni əlifbası ilə, fəqət kıpcaq dilində düzəldilmiş və günümüzə qədər gəlmiş 112 yazılı əsərin təxminən 25-30 min səhifəsi vardır. Bu əsərlər Vyana Milli Kitabxanası, Matenadaran əski əlyazmalar institutu, Lehistan-Varşava arxivi kimi Avstriya, Hollandiya, İtaliya, Rumıniya, Rusiya, Ukrayna, Ermənistan və s. olmaqla birlikdə dünyanın müxtəlif ölkə və kitabxanalarında mühafizə edilməkdədir"*.

Bu örnəklər tarixi inkişaf prosesində müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsiri, əlaqə-

Əlyazmaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

si və zənginləşməsi ilə birlikdə qarşıya bir çox ədəbi-bədii, Türkoloji və əlyazmaları ilə əlaqədar problemlərin də üzə çıxmasını, maddi-mənəvi mədəniyyətimizin sirrlərinin işığa çıxarılmasında tədqiqat obyektinin olduqca geniş, əhatəli olmasını da sübut etmiş olur.

Tədqiqat obyektinin genişliyi xalqımızın qədim tarixə malik olmasını bir daha isbatlamaqdadır. Belə ki, xalqımızın maddi-mənəvi mədəniyyətinə aid məlumatları, nümunələri, həmçinin əlyazmalarını tarixin çox uzaq keçmişindən, hətta 20-30 min il bundan əvvəl gələn Qobustan qayaları üzərindəki təsvirlərdən, mixi yazılarından və daha sonralar əldə edilmiş sərhədsiz maddi və mənəvi məhdudiyyət nümunələrindən görə bilirik. "Bu zəngin şeir, sənət, elm okeanında" hələ də görəcəyimiz axtaracağımız çox şeylər var.

Qədim mədəniyyətimizin ilk öncə şah əsərlərinin, ən gözəl nümunələrinin müasir Azərbaycan dili və latın əlifbası ilə oxucularımıza çatdırılması, bəzilərinin hətta digər xarici dillərdən (*xüsusi-lə də ərəb, fars, hətta rus və s.*) tərcümə edilərək nəşr olunması müasir mərhələdə milli mənsubiyyətimizə, genetik tarixi köklərimizə, mədəniyyətimizə, dinimizə, tarixi keçmişimizə olan bağlılığımızı bir daha artırmış olacaqdır.

Bu işdə Əlyazmalar İnstitutunun, onun əməkdaşlarının rolu olduqca böyükdür. İnstitutun digər

Şöhrət Səlimbəyli

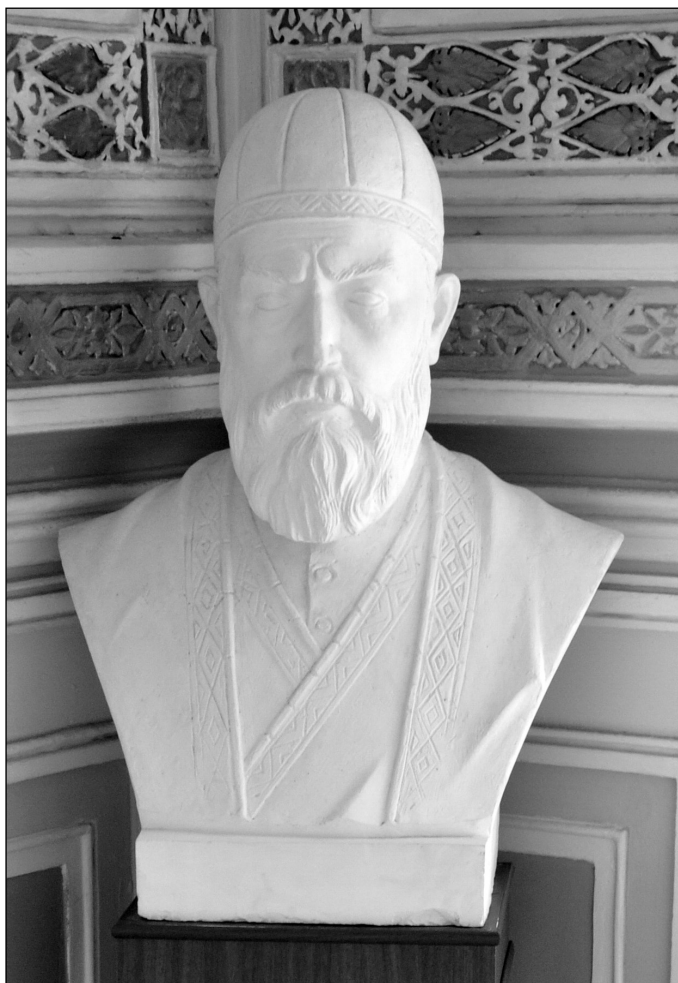
elm və mədəniyyət ocaqları ilə olan əlaqələri genişləndirilməlidir.

Xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin inkişafı baxımından bu olduqca böyük önəm daşıyır. Türk xalqları arasında əməkdaşlığın ictimai və humanitar elm sahəsində xüsusi çəkisi var.

Son illər Azərbaycanda və Türkiyədə fəlsəfə, ədəbiyyat, şərqşünaslıq, türkologiya şöbə və institutları ilə olan qarşılıqlı əlaqələri sahəsində, həmçinin xalqımızın mənəvi mədəniyyətinin bir çox şah əsərlərinin dərinəndən araşdırılması, nəşri sahəsində önəmli addımlar atılmışdır. Nizaminin, Füzulinin, Nəsiminin, Məhsəti xanım Gəncəvinin, Natəvanın, Vaqifin, Bəhmənyarın, Tusinin, Səfiəddin Urməvinin, Fətullah Şirvaninin, Qaracaoğlanın, Aşıq Ələsgərin və başqalarının əsərlərinin araşdırılması, nəşri, bir araya gətirilməsi, təbliği sahəsində olduqca faydalı işlər görülmüşdür.

Söylədiklərimiz bir daha hətta qısa bir əlyazmasının belə olduqca önəmli olmasını, insanlar, tarixi dövrlər, adət-ənənlərimiz, məişətimiz, istək-arzularımız haqqında bizə dəyərli və maraqlı məlumatlar verə bilmələrini isbatlamaqla birlikdə, eyni zamanda insanların mənəvi fəaliyyətinin məhsulu olan bu mühüm təmas vasitəsinin sonsuz sosial və çoxtərəfli potensial imkanlarından xəbər verməsini də göstərmiş olur.

ƏLYAZMALAR İNSTİTUTU SON İLLƏRDƏ

MÜSAHİBƏ

Paşa Kərimov: -Elə ölkələr var ki, orada əlyazmalar kataloqlaşdırılmayıb. Buna misal olaraq Əfqanıstanı, Pakıstanı göstərmək olar. Orada bizim çox sayda əlyazmalarımız mühafizə olunur.

**ƏFQANISTANDA ŞAH İSMAYIL
XƏTAINİN ƏLYAZMALARI
SAXLANILIR**

Sualları filologiya üzrə elmlər doktoru, AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar institutunun direktoru **Paşa KƏRİMOV** cavablandırır.

- Siz institutun yaranması tarixi haqqında danışa bilərsinizmi? Onun əsası nə vaxt qoyulub?

- Bu ötən yüzilliyin iyirminci illərində baş verib. 1924-cü illərdə çağırılmış I Ümum Azərbaycan diyarşünaslarının qurultayında başqa məsələlərlə yanaşı, Azərbaycanda Tədqiq və Tətbiq Cəmiyyəti nəzdində fəaliyyət göstərən elmi kitabxanada xüsusi şöbənin təşkili məsələsi müzakirə edildi. O zaman yaranan şöbə indiyədək bir neçə dəfə adını dəyişmişdir.

1981-ci ildə, o illərdə respublikanın rəhbəri olmuş H.Ə.Əliyevin xüsusi tapşırıqları əsasında Əlyazmalar Fondunun maddi-texniki bazası möhkəmləndirildi. 1986-cı ildə H.Ə.Əliyev SSRİ Nazirlər Sovetinin birinci müavini işləyən vaxtı çox çətinliklə uzun illərdən sonra fond bazası əsasında institut yaradıldı. İnstitutun ilk rəhbəri qə-

Şöhrət Səlimbəyli

dim əlyazmaların mahir bilicisi Məmmədəğa Sultanovun ciddi təşkilatçılıq bacarığı sayəsində Əlyazmalar Fondu əsasında onun quruluşunu, kollektiv və işin təşkilini yaratmağa müvəffəq ola bildi. O əslən Cənubi Azərbaycandan olduğuna görə İrənşünaslıq sahəsində əvəzsiz mütəxəssis hesab olunurdu. Ən başlıcası budur ki, çox yüksək səviyyədə əvəzolunmaz mütəxəssislər ordusu hazırlaya bildi və hazırkı dövrdə onların bir çoxu dünyasını dəyişmişlər, lakin onların əsərləri qalmışdır.

İnstitutun ikinci direktoru, 1972-ci ildən 1995-ci ilədək bu vəzifədə işləmiş Cahangir Qəhrəmanov oldu. Onun vaxtında, yəni 1982-ci ilin başlanğıcında bizə xüsusi bina ayırdılar.

1995-ci ildən isə direktor vəzifəsində Məmməd Adilov oldu. Onun vaxtında əlyazmaların nəşri və kataloqlaşdırılması ilə əlaqədar böyük işlər aparılmış və hazırda bu inkişaf prosesi davam etdirilir.

Bu illərdə maliyyə vəsaitinin əldə olunması onun ən böyük xidmətlərindən biri hesab edilə bilər. Əlbəttə, bütün bu işlər əməkdaşları stimullaşdırmağa yönəltdi və onları yeni-yeni tədqiqatlara başlamağa həvəsləndirdi.

Hər il biz 30-dək elmi əsər və əlyazma nəşr etdiririk. Ümumilikdə ilk mənbə xarakterli nəşri,

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

onların qorunması və öyrənilməsi məsələləri ən böyük vəzifələrimizdən biridir. Əsas diqqəti biz başlıca olaraq başqa ölkələrdə saxlanılan əlyazmaların öyrənilməsinə yönəldirik. Biz onların surətlərini alırıq, öyrənirik və nəşr etdiririk. Bizim üçün ən vacib məsələ Azərbaycandan kənarada olan əlyazmaların kataloqlaşdırılmasıdır.

- Bu iş çətindirmi?

- Çox çətindir, əldə etdiyimiz məlumatlar heç də tam deyildir. Çünki elə ölkələr var ki, orada əlyazmalar kataloqlaşdırılmayıb. Buna misal olaraq Əfqanıstanı, Pakıstanı misal göstərmək olar. Orada bizim çox sayda əlyazmalarımız mühafizə olunur. Onlar İran və Türkiyədə də az deyildir.

- Sizə bəllidirmi ki, Əfqanıstan və Pakıstanda hansı Azərbaycan əlyazmaları saxlanılır?

- Biz təkcə əlyazmalarımızın harada saxlandığını deyil, həmçinin onları əldə etməyin imkanlarını-yollarını axtarıyıq. Biz informasiyanı - məlumatı müxtəlif mənbələrdən əldə edirik. Əfqanıstanda klassiklərimizdən Şah İsmayıl Xətəinin əlyazmalarının saxlanması haqqındakı məlumata biz ingilis alimlərindən birinin məqaləsində rast gəldik.

- Çox maraqlıdır ki, onun əlyazmaları necə olub ki, Əfqanıstana aparılıb?

- Siz bilməlisiniz ki, o dövrdə sərhədlər yox idi, eyni zamanda Əfqanıstan Səfəvilər dövlətinin tərkibinə daxil idi. Artıq nəzərinizə çatdırmışam ki, əlyazmalarımız Pakistanda daha çoxdur. Səfirlərimizdən biri onlardan bir neçəsinin surətini çıxarıb bizə təqdim etmişdir. Bizə digər səfirlər də çox yardım edirlər. Məsələn, vaxtilə ölkəmizin Macarıstandakı səfiri Həsən Həsənov bizimlə əlaqə saxlayaraq, bir neçə əlyazmaların surətlərini çıxararaq instituta təqdim etmişdir. O, bu il "Azərbaycan-türk əlyazmaları Macarıstanda" adlı kitabı yazıb nəşr etdirmişdir. Azərbaycan əlyazmaları dünyanın müxtəlif kitabxana və muzeylərində saxlanılır.

- Elə müəlliflər varmı ki, onların əlyazmaları vahid nüsxədədir?

- Alim və filosof Seyid Yəhya Bakuvini buna misal göstərmək olar. Onun nəşrlə yazılmış risaləsini və Paris Milli Kitabxanasında saxlanılan vahid nüsxəli coğrafi əsərini akademik Ziya Bünyadov vaxtilə öyrənmiş, tərcümə etmiş və nəşr etdirmişdir.

- Son illərdək əlyazmalarla iş zamanı hər hansı maraqlı kəşflər edilmişdirmi?

- Hər hansı bir əlyazma bu özü bir kəşfdir. Məsələn, mən XVII əsrə aid Azərbaycan ədəbiyyatı ilə məşğul oluram. Keçən il mən İranda, Almaniyada, Türkiyədə saxlanılan şairlərimizin heç də az olmayan əsərlərini əldə etmişəm. Bu əsərlər o dövrü tam surətdə xarakterizə etməyə imkanlar yarada bilirlər. Bu əlyazmalardan birini-Vəhid Qəzvininin mən kommentariyasını verərək nəşr etdirmişəm. İndiyə qədər heç kim bilmirdi ki, onun Azərbaycan dilində divanı, şeirlər külliyatı vardır. Qəzvin Səfəvi şahlığında sözün əsl mənasında görkəmli siyasi xadim və baş vəzir olmuşdur. O, böyük dövlətin ikinci adamı, beş şahın vəziri olmuşdur.

- Siz bu əlyazmaları haradan tapdınız?

- Berlindəki dövlət kitabxanasından. Orada yaşayan Cənubi Azərbaycandan olan dostumuz surətini çıxartmağa yardım etdi.

Əlyazmalar üzərində iş prosesi zamanı şeirləri öyrəndikcə, bu nəticəyə gəldim ki, şairlərimiz, həmçinin siyasi xadimlər xalqın danışığı nitqini, Azərbaycan dilini yaxşı bilmişlər.

- Maraqlıdır, Qəzvini və digər şairlərin lirik şeirlərində xalqın ənənələri, adətləri, onların zamanı məişət məsələlərinə aid informasiyaya rast gəlmək olurmu?

- XVII əsr şairlərinin şeirləri ilə tanış olduğum zamanı belə qərara gəldim ki, o dövrlərdəki Novruz bayramında tanınmış şairlər saraya gələrək şənliyə və şaha həsr etdiklərini şeirlərini oxuyarmışlar. Bu artıq adət və ənənə halını almışdı.

- Paşa müəllim, nisbətən daha çox dəyərli hansı əlyazmalar sizin institutunuzda saxlanılır?

-Əlyazmalar İnstitutunda saxlanan ən nəfis əlyazmalardan biri X əsrin sonunda tanınmış leksikoqraf İsmail əl-Cövhəri tərəfindən tərtib edilmiş klassik ərəb dilinin izahlı ensiklopedik lüğəti hesab edilən "**Əs-sihah**" **əsrinin ən qədim əlyazmasıdır ki**, 1117-ci ildə avtoqraf nüsxəsindən üzü köçürülmüş, Cəvaliqi və Xətib Təbrizi tərəfindən yoxlanılmışdır.

Əbu Əli ibn Sinanın "Əl-Qanun fit-tib" (Tibbi qanun") əsəri (II cild) ərəb dilində yazılmış, tibb və farmakologiyaya aid məşhur risalədir. 1143-cü ildə, müəlifin ölümündən 104 il sonra Bağdadda

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

nəxs xətti ilə köçürülüb. Dünyada qədimliyinə görə ən nadir nüsxələrdən biridir. Tibb elminin inkişafına ciddi təsir göstərmiş fundamental əsərlərdən biri kimi etiraf olunur.

İbn Sinanın bu əsərinin keçən əsrin 80-cı illərində rus və özbək dillərində Daşkənddə nəşri zamanı Özbəkistan alimləri ikinci kitabın elmi-tənqidi mətnini tərtib etmək üçün Bakı əlyazmasından əsas nüsxə kimi istifadə ediblər.

X-XI əsrlərdə yaşamış ərəb alimi (İspaniyada, Kordovada yaşamışdır) Əbdül-Qasim əz-Zəhravinin "Əl-məqalə əs-sələsun" ("Otuzuncu traktat") əsəri ərəb dilində tibbə aid fundamental risalənin bir cildidir. Cərrahiyyə sahəsində Müsəlman Şərqiində elmi tərəqqiyə təsir göstərib. Əsərin əsas xüsusiyyəti kimi 200-ə qədər cərrahiyyə alətinin rəsminin çəkilməsi qeyd edilir. Əz-Zəhravi yeganə qədim müəllifdir ki, cərrahiyyə alətlərinin təsvirini vermiş, konkret əməliyyatlar zamanı onların tətbiq edilməsi üsullarını göstərmişdir. Əsərin Bakı əlyazması XIII əsrdə köçürülüb.

Rüstəm Cürçani adlı müəllifin farmakologiyaya aid "Zəxireyi-Nizamşahi" adlı əsərinin XIII əsrdə köçürülmüş nüsxəsi Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır.

Əbi ibn Hüseyn Qəzvininin "Mənahic üt-talibin vəl məarif üs-sadiqin" əsərinin Əlyazmalar İnstitutunda saxlanan nüsxəsi 1377-ci ildə köçürülmüşdür.

Şeyx Mahmud Səbustərinin "Gülşəni-raz" əsərinin XIV əsrdə köçürülmüş bir nüsxəsi Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır.

XV əsrdə köçürülmüş aşağıdakı Əlyazmalar Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır:

Xacu Kirmaninin "Humay-Humayun" əsəri (1415),

Kamal Xocəndi divanı (1436),

Rövşəni divanı (1484),

Nəsimi divanı (1494),

Sədinin "Bustan" (1494),

İbn Xəlliqanın "Vəfayət əl-əyan" əsəri(1484),
Nəsirəddin Tusinin "Zici-Elxani" adlı astronomik cədvəli,

Məhəmməd ibn Əbubəkr Əş-Şafeinin "İrşad-ül-möhtac ilə şərhi-minhac" və s.

İnstitutumuzda tibb tarixi, xəttatlıq tarixi, ədəbiyyat, incəsərat üzrə mütəxəssislər vardır ki, əlyazmalara dair ciddi araşdırmalar aparırlar. Məsələn olaraq riyaziyyatçıları nəzərdə tuturam. Qorunan əlyazmaları kataloqlaşdırmaq institutun başlıca fəaliyyət istiqaməti hesab olunur. Hazırda biz

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

həm də şəxsi əlyazmalar üzrə kataloqların tərtibatına daha çox fikir veririk.

Böyük tacik şairi Əbdürrəhman Camini Azərbaycanda çox sevirlər. Biz onun əlyazmalarını kataloqlaşdırıb çapa hazırlamışıq. Həmçinin institutumuz Abbasqulu Ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundzadə və s. ədiblərin arxiv materiallarının təsvirini çap etmişdir.

Son vaxtlar əlyazmaların qruplaşdırılması sahəsində çox ciddi intensiv işlər aparılır.

Bunlara Həsən bəy Zərdabi, Yusif Vəzir Çəmənəmənli və başqalarını misal göstərmək olar.

**NADİR ƏLYAZMALARI VƏ KİTABLARI
TOPLAYIB-ARAŞDIRAN İLK
ALİMİMİZ**

SALMAN MÜMTAZ

Salman Məmmədəmin oğlu Əsgərzadə

(1884-1941)

Görkəmli ədəbiyyatşünas-alim

Salman Mümtaş 1884-cü ildə Şəki şəhərində anadan olub. İki yaşında anası Zəhra xanım ilə Aşqabadada köçmüşlər.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Salman Mümtaz balacalıqdan evin dolanışığı yükünün altına girdi. Qardaşıyla birgə dayılarına ticarət işlərində kömək etmişdi. Getdiyi yeganə məktəb mollaxana oldu. Orda da cəmi üç ay oxudu. Ərəb, fars, urdu dillərini təkbaşına, rus dilini isə dükanlarına gələn zabıt arvadlarıyla söhbətlərindən öyrənmişdi.

Salman Mümtazın türk dillərinə böyük marağı vardı. Özbək, qırğız, türkmən dillərini yaxşı bilirdi. Ədəbiyyat sirli bir aləm kimi onu özünə çağıranda Salman hələ çox gənc idi.

Salman Mümtazın "Molla Nəsrəddin" jurnalında "Xortdanbəy", "Sərçəqulubəy" və başqa imzalarla müxtəlif şeirləri, məqalələri çap olunurdu. O, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra Bakıya köçdü.

1918-ci ildə Mümtaz əfəndi Ənvər Paşa və Nuru Paşanın Azərbaycana gəlişlərinə şeir həsr edir. Azərbaycan SSR dövründə bir müddət "Azər-nəşr"də işləyir. Klassik şairlər barədə əsərlər yazır.

1937-ci ilin 19 iyununda Salman Mümtazı "burjua-millətçi, pantürkist" kimi əvvəlcə tutduğu vəzifələrdən azad edib ev dustağına çevirirlər. Sonra, SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan Filialının Tarix, Dil, Ədəbiyyat İnstitutunun kiçik elmi işçisi vəzifəsindən kənarlaşdırırlar. İşdən çıxarılmasına baxmayaraq nadir əlyazmaları, kitabları toplayıb-araşdırırdı. Uzun illər yorulmaq bilmədən çalışdı.

Əldə etdiyi əlyazmaları "Kitabxaneyi-Mümtaziyyə"sini bəzəyir, yenə vaxtının əsas hissəsini orada keçirirdi.

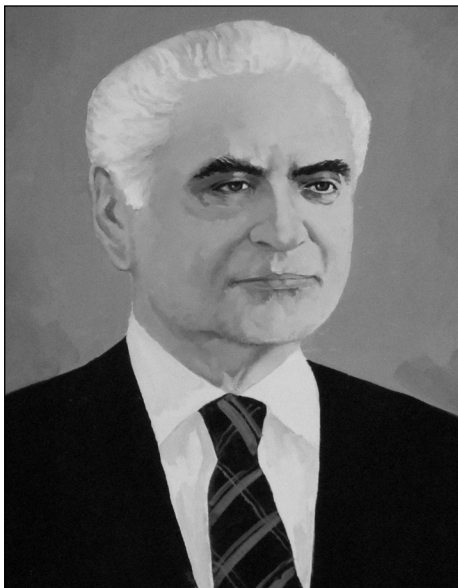
Repressiya illərində Azərbaycanın 51 rayonundan 31-nin Xalq Daxili İşlər Komissarlığı rayon şöbələrinin rəisi erməni idi. Ona görə təkcə 1937-ci ildə Azərbaycanda 29 min "xalq düşməni" güllələndi.

1937-1938-ci illərdə Azərbaycanın minlərlə ziyalısı, o cümlədən Hüseyn Cavid, Mikayıl Müşfiq, Yusif Vəzir Çəmənəminli, Əli Nəzmi, Əhməd Cavad və başqaları xarici dövlətlərə cəsusluqda və "pantürkizm"də günahlandırılaraq repressiya olundular. Eləcə də Salman Mümtaz 1937-ci il oktyabrın 8-də axşam saat 11-də yaşadığı Buynakski 25-də (*indiki Şeyx Şamil küçəsi*) siyasi dustaq kimi həbs olundu.

1941-ci il dekabrın 21-də Siyasi dustaqlar barədə SSRİ-nin paytaxtı Moskvada ölüm hökmü verildi. Əmrin icrasına təcili başlanıldı və Salman Mümtaz qətlə yetirildi.

Əsgərzadə Salman Mümtaza 1956-cı il noyabrın 16-da SSRI Ali Məhkəməsi tərəfindən ölümündən sonra bəraət verildi. Salman Mümtazın işinə aid ittihamnamə ləğv edildi.

**ƏLYAZMALAR İNSTİTUTUNUN
DİREKTORLARI**

**MƏMMƏDAĞA SULTANMƏHƏMMƏD
OĞLU SULTANOV**
(1910-1991)

Filologiya elmləri namizədi Məmmədəğa Sultanməhəmməd oğlu Sultanov 1910-cu ildə Cənubi Azərbaycanın Ərdəbil şəhərində anadan olmuş, ai-

Şöhrət Səlimbəyli

ləsi ilə birlikdə Şimali Azərbaycana köçmüşdür.

1931-ci ildə ləssal adına texnikumu, bitirmis1945 -ci ildə "Xaqani Şirvaninin həyat və yaradıcılığı" adlı namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

1950 ildə Respublika Əlyazmalar Fondunun yaradılmasında ümum rol oynamış, 1950-1972 illərdə müəssisənin ilk direktoru olmuş, RƏF-in işinin təşkilində xəzinələrin zənginləşdirilməsində, kadrların elmi işə cəlb edilməsində xüsusi xidmət göstərmişdir.

Məmmədağa Sultanov fars dilinin və farsdilli poeziyanın gözəl bilicisi kimi fars dilində yazıb-yaratmış şairlərin əsərlərini özünün şairlik istedadı sayəsində Azərbaycan dilinə nəzmlə tərcümə etmiş, bir sıra müəlliflərin yaradıcılığı ilə Azərbaycan oxucusunu tanış etmişdir.

Məmmədağa Sultanov 50 kitabın müəllifi, tərtibçisi və ya tərcüməçisi, şərqşünaslığın və əlyazmaşünaslığın ən rəngarəng problemlərinə aid 200-dək elmi və elmi-kütləvi məqalənin müəllifidir. Onlar:

"Xaqani Şirvani (*həyat və yaradıcılığı*)" (Bakı, 1954) monoqrafiyası,
tərtib və tərcümə etdiyi A. Bakıxanov,
Xaqani Şirvani,

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Füzuli,
Heyran xanım,
Tofiq Fikrət,
Fatma xanım Kəminə,
Nəsimi,
Əmir Xosrov Dəhləvi,
Nizami Gəncəvi,
Sədi,
Əssər Təbrizi,
Qasir,
Fəqir Ordubadi,

Məhəmməd Yusif Şirvani və bu kimi ədib və alimlərin yaradıcılığını əks etdirən kitablar oxucular arasında böyük hörmətlə qarşılanmışdır.

RƏF-nin buraxdığı ilk "Əlyazmalar kataloqu"-nun (Bakı, 1963) müəllifidir. Məqalələrində Sədi, Xaqani, Nəvai, Nizami, M.F.Axundov, İbn Sina, Vazeh, Seyid Əzim, Heyran xanım, A.Bakıxanov, Natəvan, Şəbüstəri, Xəyyam, Məsihi, Vaqif, Əssar, Tusi, Həsəti, Rəhməti, Əmir Xosrov, Qasım Ənvar, A.Nazir kimi müəlliflərin həyat və yaradıcılığını çoxsahəli tədqiq etmiş, RƏF-in xəzinələrinin təbliğinə geniş yer vermişdir.

Məmmədağa Sultanov ömrünün sonuna qədər Əlyazmalar İnstitutunda işləmiş, var qüvvəsini abidələrimizin qorunması və xalqa çatdırılması işinə sərf etmişdir.

Şöhrət Səlimbəyli

Məmmədağa Sultanov "1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində Almaniya üzərində qələbəyə görə", "Əməkdə rəşadətə görə", Qələbənin 20 illiyi münasibəti ilə, "Rəşadətli əməyə görə" və s. medallarla, bir çox Fəxri Fərmanlarla təltif edilmişdir.

1967-ci ildə "Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Bibliografiyası nəşr edilmişdir.

ƏLYAZMALAR İNSTİTUTUNUN DİREKTORLARI

**Qəhrəmanov Cahangir Vahid oğlu
(1927-1995)**

Əməkdar elm xadimi, filologiya elmləri
doktoru, professor.

**Qəhrəmanov Cahangir Vahid oğlu 1927-ci
ildə** anadan olmuşdur.

1950-ci ildə ADU-nun Şərqsünaslıq fakültəsini

Şöhrət Səlimbəyli

bitirmiş, 1950-1955-ci illərdə MDU-nun aspiratürasınada oxumuşdur.

1955-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1960-cı ildən ömrünün sonuna qədər Əlyazmalar İnstitutunda işləmiş, 1972-ci ildən institutun direktoru olmuşdur.

Sabiq Respublika Əlyazmalar Fondunun indiki Əlyazmalar İnstitutuna çevrilməsində müstəsna rol oynamışdır.

Seyid İmaməddin Nəsimi irsinin əsas tədqiqatçısı kimi, 1969-cu ildə "İmadəddin Nəsimi əsərlərinin tədqiqi mətn və leksikası" adlı doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

29 kitabın müəllifi və tərtibatçısıdır. 164 elmi və elmi-kütləvi məqaləsi nəşr edilmişdir. 20 kitabı redaktə etmiş, 52 dissertanta rəhbərlik və ya oponentlik etmişdir. Kişvəri, Hüseyn Əfəndi Qayıbov, Müznib, Mustafa Zərir, Yusif Məddah və.b yaradıcılığının kitab şəklində çap edilib, müasir oxuculara çatdırılmasında mühüm rol oynamışdır.

Bakıda, Daşkənddə, Moskvada, Vatikanda, ABŞ-da, Parisdə, Təbrizdə, Qumda, Kayseridə və b. yerlərdə keçirilmiş müxtəlif elmi tədbirlərdə iştirak etmişdir.

Səmərəli elmi və elmi-təşkilatı fəaliyyətinə görə bir sıra fəxri fərmanlar, "Şərəf nişanı" ordeni, "Əmək veteranı" medalı ilə təltif edilmişdir.

Bibliografiyası nəşr edilmişdir.

ƏLYAZMALAR İNSTİTUTUNUN DİREKTORLARI

Adilov Məmməd Musa oğlu

(1953-2011)

Filologiya üzrə elmlər doktoru.

1953-cü ildə Şəki şəhərində anadan olmuşdur.

1976-cı ildə ADU-nun Şərqsünaslıq fakültəsini bitirmiş, 1984-cü ildən Əlyazmalar İnstitutunda işləmişdir.

1986-cı ildə namizədlik dissertasiyası, 27 aprel

Şöhrət Səlimbəyli

2004-cü ildə isə "Azərbaycan paleoqrafiyası və tarixi orfoqrafiya" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

1986-cı ildən institutun elmi katibi, 1991-ci ildən elmi işlər üzrə direktor müavini işləmişdir.

1992-ci ildə baş elmi işçi diplomu almışdır. 150-dən artıq elmi və elmi kütləvi məqalənin və beş monoqrafiyanın müəllifidir.

3 kitab tərtib etmişdir. "Türk əlyazmaları kataloqu" II cildinin (Bakı, 2009) tərtibcisidir.

Bakıda, Rabatda, Qahirədə, Urmiyada, Kazanda, Təl-Əvirdə, Oşda keçirilmiş beynəlxalq konfranslarda iştirak etmişdir.

"Azərbaycan paleoqrafiyası və tarixi orfoqrafiya məsələləri" (Bakı. "Nurlan" nəşriyyatı. 2002);

"Azərbaycan paleoqrafiyası" (Bakı. "Elm" nəşriyyatı. 2010) müəllifliyi,

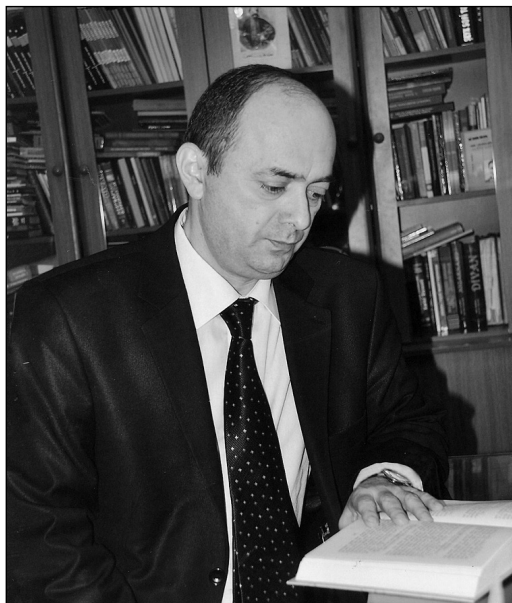
"Azərbaycan əlyazmalarında fliqramlar"(Bakı. "Tural-Ə" .nəşriyyat -Roliqrafiya mərkəzi. 2001) monoqrafiya-atlasın həmmüəllifi olmuşdur.

"İzahlı əlyazmaşünaslıq terminləri lüğəti" üzərində işləyirdi

1995-2003-cü illərdə Əlyazmalar İnstitutunda direktor əvəzi, 2004-cü ildən isə direktor işləyirdi.

17 oktyabr 2011-ci ildə Şəki şəhərində vəfat etmişdir.

ƏLYAZMALAR İNSTİTUTUNUN DİREKTORLARI

Paşa Əli oğlu Kərimov
Filologiya üzrə elmlər doktoru

Paşa Əli oğlu Kərimov 1959-cu il fevralın 10-da Bakı şəhərində dünyaya göz açıb.

1981-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirmiş, 1982-ci ildən AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda işləyir.

1991-ci ildə "Əlican Qövsü Təbrizi "Divan"ının tekstoloji tədqiqi və elmi-tənqidi mətni" mövzusunda namizədlik, **2012-ci ildə** isə "XVII əsr anadilli Azərbaycan lirikası" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdi. Filologiya üzrə elmlər doktorudur.

1999-2003-cü illərdə institutun elmi katibi, **2003-2011-ci illərdə** elmi işlər üzrə direktor müavini vəzifəsində çalışmış, **2011-ci il** noyabrın 1-dən direktor vəzifəsini icra edir.

Paşa Kərimov klassik ədəbi abidələrimizin filoloji və tekstoloji araşdırılması və nəşrə hazırlanması ilə məşğuldu. O ilk dəfə olaraq XVI-XVII əsr şairlərimiz Yusif bəy Ustaclu, Qövsü Təbrizi, Mürtəzaqulu xan Zəfər, Vəhid Qəzvini, Sadiq bəy Əfşar və b. türkcə divanlarını, XIX əsr şairi Mirzə İsmayıl Qasirin şeirlərini və bir sıra digər abidələrimizi çap etdirmidi.

Paşa Kərimov Ankara, Elazığ, Diyarbəkir, Aşqabad və Daşkənddə keçirilən beynəlxalq konfranslarda, **2011-ci ildə** Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Vatikan və Romada keçirilmiş Azərbaycan Mədəniyyəti günlərində iştirak etmişdi.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

1998-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, 2001 və 2009-cu illərdə Prezident təqaüdçüsü olmuşdu.

2009-cu ildə AMEA Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə təltif edilmişdi.

2013-cü ildə İstanbuldakı Türk Ədəbiyyatı Vəqfinin təsis etdiyi "Türk ədəbiyyatına xidmət baratı" mükafatına layiq görülmüdü.

Bir qızı, bir oğlu var.

**ƏLYAZMALARLA BAĞLI 1953-1990-cı
İLLƏRDƏ NƏŞR OLUNAN
KİTLAR**

1. Darabadi Q.A. **Kalliqrafiya**. Bakı. ADU nəşri. 1953, 208 s.
2. Sultanov M.S. **Xaqani Şirvani** (həyat və yaradıcılığı). Bakı. Azərnəşr. 1954, 114 s.
3. İbrahimov A.Ə. **M.F.Axundov arxivinin təsviri**. Bakı. EA nəşri. 1955. 294 s.
4. **Xurşidbanu Natəvan**. Şeirlər. Nəşrə hazırlayan: F.S.Seyidov. Bakı. Azərnəşr. 1956, 80 s.
5. **Məhəmməd Füzuli**. Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan: M.Sultanov. Bakı. Azərnəşr. 1958, 350 s.
6. **Xaqani Şirvani. Təhfətül-İraqeyn**. (Seçilmiş parçalar) Nəşrə hazırlayan: M.Sultanov. Bakı: Azərnəşr. 1959, 136 s.
7. **Böyükağa Talıblı. Seçilmiş əsərləri**. Nəşrə hazırlayan: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Azərnəşr, 1960, 188 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

8.Məmmədov Ə. H. **Şah İsmayıl Xətai**. Bakı: Uşaqgəncnəşr. 1961,160 s.

9.Paşayev M. **Cəlil Məmmədquluzadə arxivinin təsviri**. Bakı: EA nəşri, 1961, 165 s.

10.**Respublika Əlyazmalar Fondunun əsərləri**. I cild. Bakı: Elm. 1961, 140 s.

11.Seyidov F.S. **Hacı Zeynalabdin Şirvani**. Bakı: Uşaqgəncnəşr.1961.

12.**Nağıyeva C.M. Süleyman Sani Axundov arxivinin təsviri**. Bakı: EA nəşri. 1962, 89 s.

13.**Pənahi M. Ədəbi məlumat cədvəli**. Bakı: EA nəşri. 1962, 574 s.

14.**Əlyazmalar kataloqu**. I cild.Nəşrə hazırlayan: M.Sultanov. Bakı: EA nəşri,1963, 514 s.

15.**Abbasqulu ağa Bakıxanov**. Bədii əsərləri. Nəşrə hazırlayan: M.Sultanov. Bakı: Azərnəşr, 1964, 389 s.

16. **Əsrarnamə (Əlyazmalar faksimilesi).** Sözlük və izahların müəllifi: C.Qəhrəmanov. Bakı:EA nəşri, 1964, 200 s.

17. Cəmşidov Ş.A **Basatın Təpəgözü öldürməsi.** Uşaqlar və gənclər üçün işləmə. Bakı: Azərnəşr, 1965, 56 s.

18.Paşayeva M. **Cəfər Cabbarlı arxivinin təsviri.** Bakı: EA nəşri. 1965, 252 s.

19. **Şah İsmayıl Xətai.** Əsərləri. İki cilddə. I cild
Elmi-tənqidi mətn: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Elm, 1966, 631+102 s.

20. Cəmşidov Ş.A. "**Kitabi-Dədə Qorqud**"u və-
rəqləyərkən. Bakı:Gənclik..1969, 98 s.

21.**Fatma xanım Kəminə.** Seçilmiş şeirlər. Nəşrə hazırlayan:M.Sultanov. Bakı: Gənclik,1971,97 s.

22.**İmadəddin Nəsimi.** Fars divanı Nəşrə hazırlayan:M.Sultanov. Bakı:Azərnəşr,1972,120 s.

23.**Şeyx Mahmud Şəbüstəri. Gülşəni-raz.** Elmi-tənqidi mətn: Q.Məmmədzadə. Bakı: Elm, 1972, 118+26 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

24. **Abbasqulu ağa Bakıxanov.** Bədii əsərləri. Nəşrə hazırlayan: M.Sultanov. Bakı,1973, 388 s.

25. **İmadəddin Nəsimi.** Əsərləri. 3 cilddə. Elmi-tənqidi mətn: C.Qəhrəmanov. Bakı: Elm, 1973, 656+671+378 s.

26. **İmadəddin Nəsimi.** "Məndə sığar iki cahan". Nəşrə hazırlayan: C.Qəhrəmanov. Bakı: Gənclik, 1973, 276 s.

27. **Mirzə Həsən Qarabaği.** Seçilmiş əsərləri. Müqəddimə, şərh və qeydlərin müəllifi: N.S.Qarayev. Bakı,1973.

28. **Şah İsmayıl Xətai.** Əsərləri. İki cilddə. I cild. Elmi-tənqidi mətn: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Elm, 1973, 401+60 s.

32. **Şah İsmayıl Xətai.** Əsərləri. İki cilddə. II cild. Nəşrə hazırlayan: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Azərneşr, 1975, 412 s.

30. **Şah İsmayıl Xətai.** Əsərləri. İki cilddə. I cild. Nəşrə hazırlayan: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Azərneşr, 1976.

31.**Bayatılar. XVII-XX əsrlər.** Nəşrə hazırlayan. A.Məmmədova. Bakı: Elm,1977, 328 S.

32.**Cəmşidov Ş.A. Elimizin söz boxçası.** Bakı: Azərnəşr, 1977, 76 s.

33. Cəmşidov Ş.A. **Kitabi-Dədə Qorqud.** Bakı: Elm, 1977, 176 s.

34.**Əlyazmalar kataloqu (Cünglər).** II cild. Bakı: Elm, 1977, 192 s.

35.**Xaqani Şirvani.** Külliyyat. Nəşrə hazırlayan: M. Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1977, 192 s.

36.Sevdiyim şeirlər. **XII-XX əsr Azərbaycan şairlərindən seçmələr toplusu.** Nəşrə hazırlayan: C.Qəhrəmanov. Bakı: Gənclik, 1978, 248 s.

37.**Əlyazmalar xəzinəsində (RƏF-in Əsərləri).**V cild. Bakı: Elm,1979,132 s.

38.**Nizami Gəncəvi.** Qısa məlumat. Nəşrə hazırlayan: C.Qəhrəmanov. Bakı: Elm, 1979,95 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

39. Cəmşidov Ş. A. **Dədə Qorqud dastanları** (Elmi-bədii işləmə). Bakı: Maarif, 1980, 156 s.

40. **Həbib**. Şeirlər. Nəşrə hazırlayan: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Yazıçı, 1980, 63 s.

41. **Xaqani Şirvani**. Rübaiyyat. Nəşrə hazırlayan: M.Sultanov. Bakı, 1981.

42. **Abbasqulu ağa Bakıxanov. Nəsihətlər**. Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1982, 76 s.

43. **Böyükəğa Talıblı**. Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan: Ə.H.Məmmədov. Bakı: Yazıçı, 1982.

44. **Məhəmməd Füzuli**. Qəzəllər. Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1982, 120 s. Əski əlifba ilə.

45. **Keçmişimizdən gələn səslər** (Bülleten). III buraxılış. Bakı: Elm, 1983, 196 s.

52. **Nizami Gəncəvi**. Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1983, 163 s. Əski əlifbada.

46. **Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası.** III cild. **XIII-XIV əsrlər Azərbaycan şeiri.** Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov. Bakı: Elm, 1984, 544 s.

47. **Abbasqulu Ağa Bakıxanov Qüdsi.** Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1984, 476 s.

48. **Kişvəri.** Əsərləri. Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov. Bakı: Yazıçı, 1984, 163 s.

49. **Mirzə Ələsgər Növrəs.** Şeirlər. Nəşrə hazırlayanlar: Ş.A.Cəməşidov, N.Növrəsli. Bakı, 1985, 158 s.

50. **Hüseyn əfəndi Qayıbov. Azərbaycanda məşhur olan şüəranın əşarına məcmuədir.** I cild. Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov. Bakı: 1986, 360 s.

51. **Xalq təbabətinin izi ilə.** Nəşrə hazırlayan: N.Göyüşov. Bakı: Azərnəşr, 1986, 108 s.

52. **Sadıqov A. Yeməli və zəhərli göbələklər.** Bakı: Elm, 1986, 76 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

53. **Cahanşah Həqiqi.** Qəzəllər və rübailər. Nəşrə hazırlayan: M.Əliyev. Bakı: Yazıçı, 1987, 118 s.

54. **Xəqani Şirvani.** Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1987, 648 s.

55. **Mir Möhsüm Nəvvab. Nəsihətnamə.** Nəşrə hazırlayan: M.Q.Məmmədova. Bakı: Yazıçı, 1987, 80 s.

56. Poetik məclislər. **XIX əsr Azərbaycan ədəbi məclisləri nümayəndələrinin yaradıcılığından seçmələr.** Nəşrə hazırlayan: N.Qarayev. Bakı: Yazıçı, 1987, 526 s.

57. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası. **VI cild. XIV-XVII əsrlər Azərbaycan şeiri.** Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov. Bakı: Elm, 1988, 518 s.

58. **Əssar Təbrizi. Mehr və Müştəri.** Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1988, 272 s.

59. Qəhrəmanov C.V., Hacıyeva Z.T. **Yusif Məddah. Vərqa və Gülşah** (XV əsr yazılı abidəsi. Mətn və qrammatik öçerk). Bakı: Elm, 1988, 184 s.

60. **Mirzə İsmayıl Qasir.** Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayanlar: T.Nurəliyeva, P.Kərimov. Bakı: Yazıçı, 1988, 198 s.

61. **Fəqir Ordubadi. Ağlar qələm əlimdə.** Qəzəllər, qəsidə, mürəbbə. Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1989, 229 s.

62. **Hüseyn Əfəndi Qayıbov. Azərbaycanda məşhur olan şüəranın əşarına məcmuədir.** II cild
Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov. Bakı: Elm, 1989, 254 s.

63. **Qarabağnamələr.** 1-ci kitab. Nəşrə hazırlayan: A.Fərzəliyev. Bakı: Yazıçı, 1989, 190 s.

64. Məmmədov Ə.H. **Şah İsmayıl Xətai.** Bakı, 1989.

65. Nağıyeva C.M. **Heyran xanım Dünbili** (həyat və yaradıcılığı). Bakı: Yazıçı, 1989, 252 s.

66. **Rübailər aləmində. XI-XIX əsr Azərbaycan şairlərinin seçilmiş rübailəri.** Nəşrə hazırlayan: M.S.Sultanov. Bakı: Yazıçı, 1989, 263 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

67. **Dahilərin göz yaşı. Mərsiyələr.** Nəşrə hazırlayanlar: M.İ.Əliyev, A.F.Ramazanov. Bakı: Örnək, 1990, 110 s.

68. **Əlabbas Müznib. Müxtəsər ənbiya və islam tarixi.** Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov. Bakı: Gənclik, 1990, 60 s.

69. **Məhəmməd Yusif Şirvani. Tibbinamə.** Nəşrə hazırlayanlar: M.S.Sultanov, A.Ramazanov, F.Ələkbərov, A.Fərzəliyev. Bakı: Işıq, 1990, 192 s.

70. **Cəmşidov Şamil Allahverdi. Kitabı-Dede Korkut. Türkiyə türkçesine aktaran: Üçlər Bulduk.** Ankara. Türk dünyası edebiyatı eserləri dizisi, 1990, 160 s.

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ NƏŞR
OLUNAN KİTABLAR**

1991-2006

71. Hacıyeva T. Z. **Suli Fəqih. Yusif və Züleyxa.** *XIV əsr Azərbaycan yazılı abidəsi.* Mətn və leksik oçerk. Bakı: Maarif. 1991. 180 s.

72. Qəhrəmanov C. Xəlilov Ş. **Mustafa Zərir. Yusif və Züleyxa** (*Poemanın mətni və tarixi-grammatik oçerk*). Bakı: Elm. 1991. 312 s.

73. **Məmməd Səid Ordubadi. Qanlı illər.** Nəşrə hazırlayan: Ə. Bağırov. Bakı: Qarabağ xalq yaradıcılığı komitəsinin nəşri. 1991. 144 s.

74. **Orta əsr Azərbaycan kitab mədəniyyəti.** Nəşrə hazırlayan: C. V. Qəhrəmanov. Bakı: İşıq. 1991. 30 s. Azərbaycan, rus və ingilis dillərində.

75. **Rəsulzadə M. Ə. Əsrimizin Siyavuşu.** Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi Nəşrə hazırlayan: P. Ə. Kərimov. Bakı: Gənclik. 1991. 112 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

76. **Səbri Ə.H. İslamda Cəfəri məzhəbi və İmam Cəfər Sadiqin buyruqları.** Nəşrə hazırlayan: M. M. Əliyev. Bakı. Elm. 1991. 106 s.

77. **"Yeddi gözəl" kitabı.** Nizami Gəncəvinin "Yeddi gözəl" poemasının el dastanı. Nəşrə hazırlayan: M.Q.Məmmədova. Bakı: Azərənşr. 1991. 206 s.

78. **Ziyaəddin Nəxşəbi.Tutinamə** Ə. Bağirov. Bakı. Azərənşr.1991. 368 s.

79. **Xalq təbabəti xəzinəsindən.** Nəşrə hazırlayan: N.Göyüşov. Bakı. 1992. 224 s.

80. **Quran qissələri.** Nəşrə hazırlayan: M.Nağısoyly. Bakı. 1991. 352 s.

81. **Axund Hacı Mirzə Əbu Turab Axundzadə. İslamın təfriqə səbəbləri.** Nəşrə hazırlayanlar: N.Göyüçov. M.Babaşov. Bakı: Azərənşr.1993.103 s.

82. **Əbdüssəlman Axundzadə. Müqəddəs peyğəmbərlər.** Nəşrə hazırlayan: Z.Babayeva. Bakı:Azərənşr. 1993. 140 s.

83. **Hacı Zeynalabdin Tağıyev.** Nəşrə hazırlayanlar: Ə.Rəhimov, Ə.Bağirov, P.Kərimov. Bakı: Şuşa. 1993. 144 s.

84. **Füzuliyə təxsimlər.** Toplayan və nəşrə hazırlayan: C.M. Nağıyeva. Bakı: Yazıçı. 1993. 192 s.

85. **Quran hekayələri.** Uşaqlar üçün işləyən: M. Nağıyev. Bakı: 1993. 144 s.

86. **Mir Möhsün Nəvvab. 1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman davası.** Nəşrə hazırlayanlar: A.Ramazanov, K. Şərifov. Bakı. 1993. 126 s.

87. **Nüsafərini Gövhərtac.** Nəşrə hazırlayan: M. Sultanov. Bakı: Azərnəşr.1993. 117 s.

88. **Şərabnamə.** (*Orta əsr mənbələri şərabın müalicəvi xüsusiyyətləri haqqında*). Nəşrə hazırlayan: F.Ələkbərov. Bakı: Elm. 1993. 48 s.

89. **Şərqi təbabəti cinsi həyat haqqında.** Nəşrə hazırlayan: F.Ələkbərov. Bakı: Elm. 1993. 96 s.

90. **Tutuquşunun nağılları.** Nəşrə hazırlayan: M. Nağısoylu. Bakı: Gənclik. 1993. 22 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

91. **Türk illəri və fərnəmə.** Nəşrə hazırlayanlar: M.Adilov, M.Payızov. Bakı: Azərnəşr.1993. 92 s.

92 **Şərğ təbabəti və milli xörəklərimiz.** Nəşrə hazırlayan: F.Ələkbərov. Bakı: Elm.1994. 212 s.

93.Cəməşidov Ş.A. **Kitabi-Dədəm Qorqud əla li-sani-tayifeyi-oğuzan.** *Drezden əlyazması əsasında dürüstləşdirilmiş elmi-tənqidi mətn.* Bakı: Göytürk mətbəəsi. 1995. 176 s.

94.Xəlilov A.C. **İlk Azərbaycan kitabı.** Bakı: Şərğ-Qərb.1995. 48 s.

95. **Məhəmməd ağa Müctəhidzadə. Rizayül-aşiqin.** Nəşrə hazırlayan: Ə.Bağirov. Bakı. 1995. 248 s.

96. **Mir Möhsün Nəvvab. Təzkireyi-Nəvvab.** Nəşrə hazırlayan: Ə.Bağirov.Bakı,1995,560 s.

97. Hacıyeva N.N. **Nəsrəddin Rəbğuzinin "Qisəsül-ənbiya" əsərinin dili.**Bakı,1996,114 s.

98.Hacıyeva N.N. **Nəsrəddin Rəbğuzinin "Qisəsül-ənbiya" əsərinin dili.** (*əlyazma nüsxələri,-leksik-semantik və sintaktik xüsusiyyətləri*).Bakı.1996. 104 s.

99.**Məmməd Səid Ordubadi. Həyatım və mühitim.** (1872-ci ildən 1920-ci ilə qədər) Nəşrə hazırlayan: N. Səmədova. Bakı: Azərbaycan. 1996.150 s.

100. Şərifov K.K. **Azərbaycan mətnşünaslığının təşəkkülü və inkişafı.** Bakı: Örnək. 1996. 148 s.

101.Cəmşidov Ş."**Kitabi-Dədə Qorqud"-1300.** Bakı: Örnək. 1997.12 s.

102.Göyüşov N.C. **Füzulinin sənət və mərifət dünyası.** Bakı-Tehran: Beynəlxalq "Sürüş" nəşriyyatı.1997. 386 s.

103.Hacıyeva Z.T. **İlk anadilli abidələrimizin arxaik qatının leksik-semantik xüsusiyyətləri.** Bakı:Elm. 1997. 84 s.

104.Musayeva A.Ş., Musayev C.S. **Bağdadda yaranan Azərbaycan ədəbiyyatı.** Bakı:Azərbaycan nəşr.1997. 82 s.

105.**Seyfəlmülk.**(*Xalq dastanı*). Nəşrə hazırlayan: Ş.Cəmşidov. Bakı: Azərnəşr. 1997. 72 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

106. **Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti-80. Sənədlər və mənbələr toplusu.** Nəşrə hazırlayan: A.Əliyev. Bakı:Örnək. 1998. 66 s.

107. Nurəliyeva T. **Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqində əlyazma kolleksiyalarının əhəmiyyəti.** Bakı: Şərq-qərb. 1998. 160 s.

108.**Yusif və Züleyxa (Nəsr variantı).** Nəşrə hazırlayan: Z.T.Hacıyeva. Bakı: Elm.1998. 48 s.

109.Cəmşidov Ş.A. **Kitabi-Dədəm Qorqud (tarixi,coğrafi,tekstoloji tədqiq və Drezden əlyazmasının dürüstləşdirilmiş elmi mətni).** Bakı: Elm. 1999. 586 s.

110. **Mir Möhsün Nəvvab. Divan.** Nəşrə hazırlayanlar: Ə.Məmmədbağiroğlu, A.Ramazanov. Bakı: Şuşa. 1999. 192 s.

111.**Miribrahim Ağamirzadə. Şeirlər.** Nəşrə hazırlayan: A.Əliyev. Bakı: Şuşa. 1999. 56 s.

112. **Mirzə Yusif Qarabaği. Məcmueyi-Vaqif və müasirini-digər.** Nəşrə hazırlayanlar: A.Əliyev, Ə.Bağirov, A.Ramazanov. Bakı: Şuşa.1999. 152 s.

113. Muradova M.Q. **Sabiq bəy Sadiqinin həyat və yaradıcılığı.** Bakı: Elm. 1999. 140 s.

114. Nağıyeva C.M. **Yusif Vəzir Çəmənəminli arxivinin təsviri.** Bakı: Örnək. 1999. 202 s.

115. Sultanov M.S. **Azərbaycan əlyazmaşünaslığı məsələləri.** Bakı: Elm. 1999. 96 s.

116. Cabbarlı S.H. **XVIII-XIX əsrlər Azərbaycan əlyazma topluları** (*Məcmuə, cüing və bəyaz*). Bakı: Ozan. 2000. 134 s.

117. Xəyal S. **Mirzə Əbdülxaliq Yusif** (*həyat və yaradıcılığı*). Bakı: Örnək. 2000. 126 s.

118. İsa. **Mehri və Vəfa.** Nəşrə hazırlayan: K. Şərifov. Bakı: Örnək, 2000, 62 s.

119. Kazımbəyoğlu S. Ə. **Cavahirnameyi-Lənkəran.** Nəşrə hazırlayan: R. Şeyxzamanlı. Bakı: Örnək, 2000, 45 s.

120. **Molla Cuma.** Seçilmiş əsərləri. Üç cilddə, I cild. Nəşrə hazırlayan: M. Yarəhmədov. Bakı: Örnək, 2000, 228 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

121.Seyidbəyli E.M. **Naxçıvan torpaq mülkiyyətinə aid XVII-XVIII əsr Kəngərli arxeografik sənədləri**. Bakı: Elm,2000,230 s.

122.Adilov M., Məmmədbağiroğlu Ə. Azərbaycan əlyazmalarında fəliqranlar.Bakı:Tural-Ə NPM,2001,56 s.

123.Cəmşidov Ş. **Sirlər açılır. ("Əli və Nino", "Millət və milli dilimiz")**. Bakı:Tural-Ə NPM, 2001,84 s.

124.Ələkbərov F.U. **Şərqdə ailə və nigah**.Bakı:Tural-Ə NPM,2001,196 s.

125. Göyüşov N. **Təsəvvür anlamları və dərvişlik rəmzləri**. Bakı:Tural-Ə NPM. 2001. 240 s.

126.Həsənzadə T.D. **Marağalı Məhəmmədhəsən xan Etimadüssəltənənin əsərlərində Azərbaycan tarixi məsələləri**. Bakı: Tural-Ə NPM, 2001, 224 s.

127.İsa. **Mehri və Vəfa.(Ədəbiyyatımızın və dilimizin nadir abidəsi)** Nəşrə hazırlayan:K. Şərifli, A.K.Şərifli. Bakı: Örnək, 2001,138 s.

128.İsmail Qasprinski.**Türküstan üləması**. Nəşrə hazırlayan:M.Adilov. Bakı:Örnək, 2001,56 s.

129.**Quran hekayətləri**. Uşaqlar üçün işləyən: M.Nağıyev. Bakı, 2001, 142 s.

130.Məmməd Səid Ordubadi.**İstanbul səhnələrində "Dursunəli Ballıbadı"**. Nəşrə hazırlayan:T.Həsənzadə. Bakı: Tural-Ə NPM,2001,32 s.

131.Məmmədova M.Q. **Lütfəli bəy Azər və Azərbaycan ədəbiyyatı**. Bakı:Örnək, 2001, 142 s.

132.Möhsün Nəsiri. **Lisanüt-teyr** (Quşların dili). Nəşrə hazırlayanlar:M.Z.Nağıyev,S.S.Bayramlı. Bakı:Tural-Ə NPM,2001,292 s.

133.Nağıyeva C.M.**Azərbaycanda Nəvai**. Bakı:Tural-Ə NPM, 2001, 264 s.

134.**Ruhi Bağdadi.Divan**.Üç cilddə.I cild Nəşrə hazırlayan:A.Ş.Musayeva.Bakı:Örnək,2001,236 s.

135.Şərifli K. **Mətnşünaslıq (VII-XIX əsr yazılı abidələri əsasında)**. Bakı: Tural-Ə NPM, 2001, 252 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

136. Adilov M.M. **Azərbaycan paleoqrafiyası və tarixi orfoqrafiyası məsələləri.** Bakı: Nurlan, 2002, 200 s.

137. **Bəxtiyarnamə** (Yazılı dastan). Nəşrə hazırlayan: A.Əliyev. Bakı: Nurlan, 2002, 72 s.

138. **Cəlil bəy Bağdadbəyov. Xatirələr və etnoqrafik qeydlər.** Nəşrə hazırlayanlar: M. Adilov, M. Teymurov. Bakı: QAP-poliqraf, 2002, 128 s.

139. Cəmşidov Ş.A. **Azərbaycan yazılı dastan abidələrinin tədqiqi.** Bakı: Nurlan, 2002, 188 s.

140. Ələkbərov F.U. **Nəsrəddin Tusinin təkamül görüşlərinə dair.** Bakı: Örnək, 2002, 32 s.

141. Ələkbərov F.U. **Orta əsr əzcaçılıq terminləri lüğəti.** Bakı: Mütərcim, 2002, 52 s.

142. **Heyran xanım. Divan** (fotofaksimile nəşri) Nəşrə hazırlayan: C. Nağıyeva. Bakı: Mütərcim, 2002, 300+16 s.

143. Hüseyn Əfəndi Qayıbov. Azərbaycanca məşhur olan şüəranın əşarına məcmuədir. Üç cildə. III cild Nəşrə hazırlayan: C.V.Qəhrəmanov, Ş.A.Cəmşidov. Bakı: Mütərcim, 2002, 252 s.

144. Xacə Nəsrəddin Tusi. Adabül-mütəllimin (Tələbəlik mədəniyyəti). Nəşrə hazırlayan: K.Şərifov. Bakı: Nurlan, 2002, 20 s.

145. Xacə Nəsrəddin Tusi. Övsafül-əşraf (Şərəfət sahiblərinin vəsfi). Nəşrə hazırlayan: R.Şeyxzamanlı. Bakı: Nurlan, 2002, 34 s.

146. Xacə Nəsrəddin Tusi. Si fəsl (Otuz fəsil) Nəşrə hazırlayan: K.Abdullayev. Bakı: Nurlan, 2002, 31 s.

147. Xacə Nəsrəddin Tusi. Təzkirə. Nəşrə hazırlayan: Ə.Əmirəhmədov. Bakı: Nurlan, 2002, 70 s.

148. Kərimov P.Ə. "Azərbaycan əlyazma kitabı tarixi" fənnindən xüsusi kurs proqramı. Bakı: Nurlan, 2002, 24 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

149.**Lukyanova V.V. Sabir yaradıcılığının əsas nöqtələri.** Nəşrə hazırlayan: T.Həsənzadə.Bakı: Nurlan,2002,32 s.

150.Mahmud Mehdi ibn Əli Nağı. **Şərif.Zadül-müsafirin (Səfərdə olanlar üçün həkim tövsiyələri).** Nəşrə hazırlayan: K.Abdullayev. Bakı: Nurlan, 2002, 128 s.

151.**Məmməd Səid Ordubadi arxivindəki məktublar.** Nəşrə hazırlayan: N. Səmədova. Bakı: Nurlan, 2002, 100 s.

152.**Mirzə Əbdülxaliq Yusif. Diriltdi aləmi eşqin nidası...** Nəşrə hazırlayan: S. Xəyal. Bakı: Nurlan, 2002, 128 s.

153.Musayeva A.Ş. **Əlyazma kitabı və XV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı: problemlər,araşdırmalar (Tekstoloji-filoloji tədqiqat).** Bakı: Nurlan, 2002, 342 s.

154.Nağısoylu M.Z. **Füzulinin "Hədiqətüs-süəda" əsəri.** Bakı: Nurlan, 2002,142 s.

155.Rəhimova A.M. **Mirzə İsmayıl Qasir.** Bakı:- Nurlan,2002, 132 s.

156. Seyidbəyli E.M. **Qarabağ torpaq mülkiyyətinə aid arxeoqrafik materiallar.** Gövhər Ağa Cavanşirin sənədləri. Bakı: Nurlan, 2002, 146 s.

157. Şərifli K.K. **Əbdülqəni Nuxəvi Xalisəğarızadə.** Bakı: Nurlan, 2002, 160 s.

158. **Tibet incili və ya bəşər övladının ən yaxşısı olan İsa Məsihin həyatı.** Nəşrə hazırlayan: P.Əlioğlu. Bakı: Mütərcim, 2002, 36 s.

159. **Yusif Vəzir Çəmən zəminli. İki od arasında.** Nəşrə hazırlayan: A.Xəlilov. Bakı: Səda, 2002, 290 s.

160. **Abdulla Şaiq. Arazdan Turana.** Nəşrə hazırlayan: M.Əsədli. Bakı: Nurlan, 2003. 264 s.

161. Adil M.M. **Türk mətninin transfoneliterasiya problemləri.** Bakı: Nurlan, 2003, 120 s.

162. Göyüşov N. **Quran və irfan işığında.** Bakı: İqtisad Universiteti nəşri. 2003. 288 s.

163. **Hacı Şeyxəli Tuti.** Qəsidələr, novhələr, qəzəllər. Nəşrə hazırlayanlar: M.M.Əliyev, Q.Ə.Həsənov. Bakı: Nurlan. 2003, 152 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

164. **Marağalı Məhəmməd həsən xan Etimadüs-səltənə. Xeyrati-həsən** (Gözəllər sərəvəti) Nəşrə hazırlayan: T.D.Həsənzadə. Bakı: Nurlan, 2003, 104 s.

165. Musayeva A.Ş. **Bağdadda yaranan Azərbaycan ədəbiyyatı.** Xüsusi kurs proqramı. Bakı, 2003, 10 s.

166. Musayeva A.Ş. **Azərbaycan əlyazma kitabı və əlyazmaşünaslıq.** Xüsusi kurs proqramı. Bakı, 2003, 10 s.

167. Musayeva A.Ş. **Azərbaycan siyasi mühacirət ədəbiyyatı.** Xüsusi kurs proqramı. Bakı, 2003, 12 s.

168. Musayeva A.Ş. **Dədə Ömər Rövşəni əlyazmaları üzərində araşdırmalar.** İki cild. I cild. Filoloji-tekstoloji tədqiqat; II cild. Divan (Transfoneliterasiya). Bakı: Nurlan, 2003, 476+VI+493 s.

169. Musayeva A.Ş. **Mətnşünaslığın nəzəri əsasları.** Xüsusi kurs proqramı. Bakı, 2003, 15 s.

170. Nağısoylu M.Z. **XVI əsr Azərbaycan tərcümə abidəsi "Şühədanamə".** Bakı: Nurlan, 2003, 192 s.

171. **Rəşid bəy Axundov. Məktublar, sənədlər, tərcümələr, məqalələr.**Nəşrə hazırlayanlar: H.Həsənov, M.Adilov. Bakı: Nurlan, 2003, 462 s.

172.Sadiqov A.S. **Kitabları qoruyaq.** Bakı: Nurlan, 2003,40 s.

173.Səməd Mənsur. **Birinin bayramı, birinin matəmi.** Nəşrə hazırlayanlar: M.M.Əliyev, S.Xəyal. Bakı: Nurlan, 2003,69 s.

174. Sona Xəyal.Əliabbas Müznib. **Bakı və bakılı şairlər haqqında.**Bakı:Nurlan, 2003, 80 s.

175.Şərifli K. **Mətnşünaslığın əsasları.** Bakı: Nurlan. 2003.308 s.

176.Tuti H.Ş. **Qəsidələr, novhələr, qəzəllər.** Çapa hazırlayanı: M.M.Əliyev. Bakı: Nurlan, 2003, 152 s.

177.Besim Atalay. **Türk böyükləri və ya türk adları.** Nəşrə hazırlayan: Z.T.Hacıyeva. Bakı: Nurlan, 2004, 228 s.

178. Hacıyeva A. **Mir Möhsün Nəvvabın ədəbi-bədii irsi.** Bakı: Nurlan. 2004. 212 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

179. Hüseyni M. **Ədəbiyyat tariximizdən səhifələr (12 məqalə)**. Bakı: Nurlan, 2004, 180 s.

180. **Xacə Nəsrəddin Tusi. Şərh "əl-İşarət"**. Nəşrə hazırlayan: S. Bayramlı. Bakı: Nurlan, 2004, 392 s.

181. **Xətai Təbrizi. Yusif və Züleyxa (Elmi-tənqidi mətn və transfoneliterasiya)**. Nəşrə hazırlayanlar: T. V. Əkbərov, Z. T. Hacıyeva, İ. Y. İsmayılov. Bakı: Nurlan, 2004, 92+176 s.

182. Qədimov Ə. N. **Məhəmməd Tağı Sidqinin həyatı və yaradıcılığı**. Bakı: Çarşıoqlu, 2004, 151 s.

183. Mirzə Nəsim Qüdsi. **Mehriban qardaş tək ülfət eyləyək**. Nəşrə hazırlayanlar: S. Xəyal, M. Mayıloğlu. Bakı: Nurlan, 2004, 82 s.

184. **Mirzə Məhəmməd Katib**. Şeirlər Nəşrə hazırlayan: S. Gəncəli. Bakı: Şuşa, 2004, 56 s.

185. Nağısoylu M. Z. **Şirazinin "Gülşəni-raz" tərcüməsi (Filoloji-tekstoloji araşdırma, mətnin transfoneliterasiyası)**. Bakı: Nurlan, 2004, 380 s.

186.Neymətzadə S.Ə. **Əllamə Hilli və onun "İrşadül-əzhan ilə əhkamil-iman" əsəri.** Bakı: Nurlan, 2004, 160 s.

187.Əhməd Rəcəbli. **Babək.** Nəşrə hazırlayan: M.Adil. Bakı: Nurlan, 2004, 144 s.

188.**Mirzə Ələkbərov Səburi.Şeyrlər.** Nəşrə hazırlayan: A.Rəhimova. Bakı: Nurlan, 2004,120 s.

189.**Yusif Vəzir Çəmənzəminli.Biz kimik?** Nəşrə hazırlayan: Ş.Hümmətli. Bakı: Nurlan, 2004, 136 s.

190.**Yusif Vəzir Çəmənzəminli. Hədərən-pədə-rən.** Nəşrə hazırlayan: Ş.Hümmətli. Bakı: Nurlan, 2004, 34 s.

191.**Tibet incili.** Nəşrə hazırlayan:Paşa Kərimov.İstanbul:İtil yayınları,2004,60 s.

192.Cəlilova A.**Bayrək Quşçuoğlu.**Bakı:Səda,2005,200 s.

193. **Dədə Qorqud dastanları.** Uşaqlar üçün nəşrə hazırlayanlar: Ş.Cəmşidov. Bakı: Nurlan, 2005, 226 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

194. **Əlimərdan bəy Topçubaşov.** Azərbaycan mətbuatı səhifələrində. Nəşrə hazırlayan: M. Adilov. Bakı: Elm. 2005. 160 s.

195. **Əzim Əzimzadənin şəxsi arxivi.** Nəşrə hazırlayan: M.Məmmədova. Bakı: Nurlan. 2005. 92 s.

196. **Firidun bəy Köçərli şəxsi arxivi.** Nəşrə hazırlayan: M.M. Adilov. Bakı: Nurlan, 2005, 288 s. (Təkrar nəşri: 2006, 280+28 s.)

197. **Hacı Əli Pərişan. Gəl edək himmətünü qeyrət**
Nəşrə hazırlayan: Sona Xəyal. Bakı: Nurlan, 2005, 72 s.

198. **İsa. Mehri və Vəfa.** Elmi-tənqidi mətn və transfoneliterasiya: A.Şərifova. Bakı: Nurlan, 2005, 76+264 s.

199. **Qövsi Təbrizi. Divan.** Nəşrə hazırlayan: P.Ə.Kərimov. Bakı: Nurlan 2005. 448 s.

200. **Qövsi Təbrizi.** Seçilmiş əsərləri. Nəşrə hazırlayan: P.Ə.Kərimov. Bakı: Lider nəşriyyat, 2005, 326 s.

201. Məmmədova M.Q. **Müslüm Maqomayev arxivinin təsviri**. Bakı: Nurlan, 2005, 152 s.

202. Musabəyli A.Ş. **Mətn bilgisi-mətnşünaslıq** (*dərs vəsaiti*). Bakı: Elm, 2005, 182 s.

203. Musabəyli A.Ş. **Ruhi Bağdadi: mühiti, həyatı, poetikası və divanı** (*əlyazma qaynaqları əsasında*). Bakı: Elm, 2005, 950 s.

204. Nağısoylu M.Z. **Əhmədinin "Əsrarnamə" tərcüməsi** (*Filoloji-tekstoloji araşdırma, mətnin transfoneliterasiyası*). Bakı: Nurlan, 2005, 242 s.

205. Nağıyeva C.M. **Özbək ədəbiyyatında Füzuli ənənələri**. Bakı: Nurlan. 2005. 76 s.

206. Nəcəfov H.H. **Məğribi Təbrizi** (*Həyatı və yaradıcılığı*). Bakı: Nurlan, 2005, 123 s.

207. **Nüsxəcət. Qədim təbabətin sirləri**. Nəşrə hazırlayan: Z.Məmmədova. Bakı: Masterprint, 2005, 36 s.

208. Paşayeva M.G., Hacıyeva Z.M. **Salman Mümtaz arxivinin təsviri**. Bakı: Nurlan, 2005, 280 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

209.**Rıhtım Mehmet.Seyid Yəhya Bakuvi və xəlvətlik.** Bakı: Qismət, 2005,252 s.

210. **Salman Mümtaz.Azərbaycan ədəbiyyatı (el şairləri)** Nəşrə hazırlayanlar: C.Nağiyeva, T.Nurəliyeva. Bakı: Nurlan,2005,462 s.

211.**Salman Mümtaz. Mirzə Şəfi Vazeh.** Nəşrə hazırlayan:A.Ramazanov.Bakı:Nurlan,2005,32 s.

212.**Şeyx Mahmud Şəbüstəri. Gülşəni-raz .** Nəşrə hazırlayan: A.Ramazanov. Bakı: Nurlan, 2005,120 s.

213.**Şərəfəddin Məhəmməd əl Busiri. Qəsidətül-burdə.** Nəşrə hazırlayan: A. Hüseynova. Bakı: Nurlan, 2005,92 s.

214.Bağirov Ə. **Rəhməti Təbrizi və onun divanı (Filoloji tərcümə,transliterasiya və fotofaksimile).** Bakı: Nurlan, 2006, 364 s.

215.**Fətullah Şirvani.Musiqi məcəlləsi.Musiqi haqqında risalə** Nəşrə hazırlayan:Ə.Əmirəhmədov. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 120+94 s.

216. **Əbdülxaliq Cənnəti. Vətən təranəsi.** Toplayanı: Ə. Müznib Nəşrə hazırlayanlar: S. Xəyal, M. Əliyev. Bakı: Nurlan, 2006, 92 s.

217. **Əlişir Nəvai. Mizanül-övlan (Vəznlərin təranəsi)** Nəşrə hazırlayan: T. Quliyev. Bakı: Nurlan, 2006, 150 s.

218. Göyüşov N. **Milli sənətin nəzəri təhlilinə giriş.** Bakı: Nurlan, 2006, 292 s.

219. İsrəfilov Nazim Rza. **Mirzə Məhəmməd Axundzadə.** Bakı: Mütərcim, 2006, 308 s.

220. **Qövsü Təbrizi.** İki cild. I cild. Paşa Kərimov. **Əlican Qövsü Təbrizi "Divan"ının tekstoloji tədqiqi.** Qövsü "Divan"ının Təbriz nüsxəsi (fotofaksimile);

221. **Qövsü Təbrizi.** II cild. Divan. Elmi-tənqidi mətn: P. Kərimov (Əski əlifbada). Bakı: Nurlan, 2006, 116+246+800 s.

222. Mehdiyev A. **İbn Xəldun və onun fəlsəfəsi.** Bakı: Nurlan, 2006, 164 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

223.**Mürtəzaqulu xan Şamlu. Divan.** Nəşrə hazırlayan: P.Kərimov. Bakı: Nurlan, 2006,74 s.

224.Nağısoylu M. **A.Bakıxanovun "Riyazül-qüds" əsəri klassik tərcümə nümunəsi kimi.**Bakı: Nurlan, 2006, 164 s.

225.**Nəcəfqulu bəy Şeyda.** Şeirlər. Nəşrə hazırlayan: N.Mustafayeva. Bakı:Nurlan,2006,158 s.

226.**Pənahi Semnani. Fətəli şah Qacar** Nəşrə hazırlayan: R.Kərimov. Bakı:Şuşa, 2006,255 s.

227.**Pyer Davit. Dünya və onun dörd tərəfinin ümumi təsviri. Kornel lö Brən.Moskoviya, İran və Şərqi Hind adalarına səyahət.** Nəşrə hazırlayan: S.Əliyeva. Bakı: Nurlan, 2006, 89+29 s.

228.**İbrahim Rəhimizadə Hərəmi.Osmanlı qoşunlarının Azərbaycana yürüşləri (XVI əsrin sonu)**
Nəşrə hazırlayanlar: R.Şeyxzamanlı. Bakı: Nurlan, 2006, 218 s.

229.Axundova T. **Əhməd Rəsmi Əfəndi və onun "Xülasütül-etibar" əsəri.** Bakı: Nurlan, 2006, 283 s.

230.**Sağəri Qarabaği. Divan (Həyatü məmat)**
Nəşrə hazırlayan: G.Əmirəhmədova. Bakı: Nurlan,
2006, 440 s.

231.**Səfiyyəddin Urməvi. Kitabül-ədvar** (*Musiqi-də dairələrlə tanış olmaq üçün müxtəsər məlumat kitabı*). Nəşrə hazırlayan: M. Payızov. Bakı: Şərq-Qər-
rb, 2006, 107+100 s.

232.**Səfiyyəddin Urməvi. Kompozisiya nisbətləri və ritm elmi haqqında şərafəfiyyə risaləsi.** Nəşrə hazırlayan: Hacı Müzafəddin Əzizov. Bakı: Şərq-Qər-
rb, 2006, 159+185 s.

233. Səmədova N. **Azərbaycan memuar ədəbiyyatı tarixi.** Bakı: Nurlan, 2006, 332 s.

2348. Süleymanova L. **Süleyman Çələbi Bursalının “Vəsilətül-nicat” əsərinin tekstoloji tədqiqi və elmi-tənqidi mətni.** Bakı: Nurlan, 2006, 160+244 s.

235. Süleymanova N. **Təcvid.** Bakı: Nurlan, 2006, 68 s.

236. **Şeyx Əttar. Bülbülnamə.** Nəşrə hazırlayan: Ş. Abdullayeva. Bakı: Nurlan, 2006, 144 s.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

237. **Şeyx Səfi təzkirəsi ("Səfvətüs-səfa"nın XVI əsr türk tərcüməsi).** Nəşrə hazırlayanlar: M.Nağısoylu, S.Cabbarlı, R.Şeyxzamanlı. Bakı: Nurlan, 2006, 932 s.

238. **Şərəf xanım. Qəzəllər.** Toplayanı: Ə. Müznib Nəşrə hazırlayan: S.Əliyeva. Bakı: Nurlan, 2006, 110 s.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmməd Səid Ordubadi. **Qanlı illər.** Bakı: 1991.
2. Yeni Rəhber Ensiklopediyası. İstanbul, 1993. V. cild. səh. 230.
3. Mir Möhsün Nəvvab. **1905-1906-cı illərdə erməni-müsəlman davası.** Bakı. 1993.
4. Yeni Rəhber Ensiklopediyası. XV cild. İstanbul. 1994. s. 362-363.
5. **Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti-80. Sənədlər və mənbələr toplusu.** Bakı:Örnək. 1998.
6. Rasim Əfəndiyev. **Azərbaycanın bədii yaradıcılığı dünya muzeylərində.** Işıq nəşriyyatı. Bakı. 1998.
7. Cəmşidov Ş.A. **Azərbaycan yazılı dastan abidələrinin tədqiqi.** Bakı: Nurlan, 2002.
8. Yusif Vəzir Çəmən zəminli. **Biz kimik.** Bakı: Nurlan, 2004.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

9. Şamil Cəmsidov. **Dədə Qorqud dastanları.** Nurlan nəşriyyatı. Bakı.2005

10. Budaq Budaqov. **İpək Yolu və Türk Dünyası.**Beyaz Doğu dergisi.sayı:8, Erzurum, 2006, s.5-7.

11. İbrahim Rəhimizadə Hərəmi. **Osmanlı qoşunlarının Azərbaycana yürüşləri (XVI əsrin sonu)** Bakı: Nurlan, 2006.

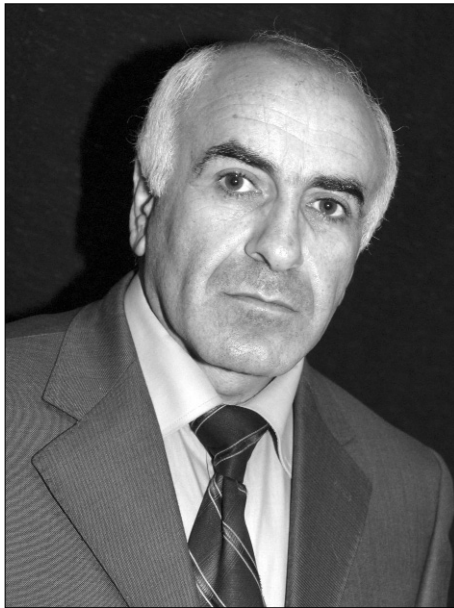
12. Əli Kamali. **Koroğlu dastanı.** Nurlan nəşriyyatı. Bakı-2009.

13. NYT.07.07.2007. Shamanism Enjoys Revival in Techni-Savvy South Korea.

14. Orta çağ Avropasında El Yazması Üretiminde Kullanılan Malzemeler ve Teknikler. I (Kağıt bölümü), www.solakkedi.com

15 . Insanokur.org@gmail.com

KİTABIN MÜƏLLİFİ

**Şöhrət Əlvənd oğlu
Səlimbəyli**

1961-ci il dekabrın 3-də Ağdərə şəhərində anadan olub.

1982-ci ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib.

1985-88-ci illərdə Moskvada SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyasının aspiranturasında təhsilini davam etdirmiş, “Azərbaycan dilinin öyrədilməsində idrak fəaliyyətinin inkişafı” mövzusu üzərində işləmişdi.

Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual problemləri

Azərbaycanda İlk dəfə bölgələrdən Yuxu yozmalarını toplamış və “Azərbaycan yuxu yozmaları” kitabını nəşr etdirmişdir.

1986-89-cu illərdə keçmiş SSRİ Komsomolunun Sputnik bölməsində, 1989-91-ci illərdə SSRİ Elektrosənaye Nazirliyinin Bakı şəhərindəki Tikinti Trestində texniki təhlükəsizlik mühəndisi, Həmkarlar təşkilatının sədri işləmişdi.

Məlum Qarabağ hadisələri başlayanda müharibə bölgəsinə yollanmış, 1991-93-cü illərdə cəbhənin Ağdərə istiqamətində gedən döyüşlərin iştirakçısıdır.

Birinci Qarabağ müharibəsinin bəhs edən “Qan çilənən torpaq” və X cilddən ibarət “Terrorizm” kitabının dörd cildinin müəllifidir.

“Erməni terroru” və “Azərbaycan dəmir yolunun tarixi” kitabları yüksək qiymətləndirilmiş, pul mükafatına layiq görülmüşdü.

Cəbhə bölgəsindən qayıtdıqdan sonra bir müddət Azərbaycan Dövlət Kitab Palatasının direktorunu əvəz etmiş, “Sərbəst düşüncə” qəzetinin baş redaktoru, daha sonra “Avropa” nəşriyyatını yaratmış və baş direktor olmuşdu.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, 9 kitabın müəllifidir.

AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun Türkdilli Əlyazmaların Tədqiqi şöbəsində elmi işçisidir.

Bədii tərtibat: **Orxan Abdullayev**
Texniki redaktor: **Vüqar Rzayev**

Şöhrət Səlimbəyli

(Şöhrət Əlvənd oğlu Səlimov)

**“Əlyamaları və onun tədqiqinin aktual
problemləri ”**

(Azərbaycan dilində)

«Avropa» nəşriyyatı.

Bakı-2013

Formatı: 60x90 1/16

Tirajı: 500 ədəd

Həcmi: 7,5 çap vərəqi

Qiyməti: müqavilə ilə

«EUROPA» publishing house.

Tel: 434-30-09

Hazır diopozitivlərdən ofset üsulu ilə
“Zərdabi”LTD-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.